

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

LAPSEN OSALLISUUS JA AIKUISEN ROOLI PÄIVÄKODIN HOITOTILANTEISSA

Sivi Alanen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2018
Sosionomikoulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

ALANEN SIVI:

Lapsen osallisuus ja aikuisen rooli päiväkodin hoitotilanteissa

Opinnäytetyö 49 sivua, joista liitteitä 2 sivua
Toukokuu 2018

Lapsen osallisuus on hyvin näkyvä ja keskeinen osa tämän päivän varhaiskasvatusta. Lapsen osallisuuden suuntaan ohjaa vahvasti myös 2017 voimaan tullut Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustilanteisiin pohjautuva asiakirja, jonka asettamat sisällöt ja tavoitteet tulee varhaiskasvatuksessa saavuttaa.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten lapsen osallisuus näkyy päiväkodin hoitotilanteissa. Tarkoituksena oli tarkastella myös aikuisen roolia lapsen osallisuuden mahdollistajana tai estäjänä sekä aikuisen valtaa ja vallankäyttöä. Tavoitteena oli lisätä tutkijan omaa sekä työyhteisön käsitystä osallisuudesta sekä aikuisen roolista lapsen osallisuuteen.

Tutkimusmateriaali koostui havainto- sekä haastattelumateriaalista, jota kerättiin lempäläisissä päiväkodissa syksyllä 2017. Tutkimus on näin ollen laadullinen tapaustutkimus, eikä tutkimuksesta saatuja tuloksia voi yleistää. Tutkimuksen analysointi toteutettiin sisällönanalyysin keinoin.

Tulosten mukaan lapsen osallisuus näkyy omien mielipiteiden ilmaisemisena, kuulluksi ja nähdyksi tulemisena, aktiivisuutena sekä mahdollisuutena vaikuttaa itsen, omaan ja yhteiseen arkeen. Tässä vuorovaikutuksella, yhteisöllisyydellä, toimintatavoilla, lapsen yksilöllisillä tekijöillä sekä aikuisen ajattelulla, toiminnalla ja vastuulla on merkittävä vaikutus. Hoitotilanteet voidaan nähdä tilanteina, joissa lapsella on mahdollisuus osallisuuteen. Näissä tilanteissa vallitsee kuitenkin paljon tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen osallisuuden mahdollisuuksiin sekä lapsen osallisuuden näkymisen muotoon. Lapsen yksilöllisyys voidaan nähdä yhtenä tällaisena laajana kokonaisuutena. Aikuisen rooli osallisuuden mahdollistajana tai estäjänä on merkittävä. Aikuisen vaikutus lapsen osallisuudessa voi näkyä suoraan tai ulottua laajalle tilanteessa vallitseviin tekijöihin, kuten toimintatapoihin.

Tätä opinnäytetyötä varten lasta ei haastateltu. Tästä syystä lapsen omaa kokemusta osallisuudesta on vaikea arvioida. Jatkotutkimuksena voisi toteuttaa lapsen osallisuutta tarakastelevan tutkimuksen lapsen näkemyksestä käsin. Tässä tutkimuksessa ei päästy toivotulla tavalla syventymään aikuisen valtaan ja vallankäyttöön. Valta näkyy päiväkodeissa ja tähän liittyen jatkotutkimuksena voisi toteuttaa tutkimuksen vallasta päiväkodissa. Valtaa voisi tutkia aikuisen tai vastaavasti myös lapsen valtana.

Asiasanat: lapsi, osallisuus, varhaiskasvatus, päiväkotitoiminta, hoitotilanteet

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

ALANEN, SIVI:

Children´s Participation and an Adult´s Role in Care Situations in a Kindergarten

Bachelor's thesis 49 pages, appendices 2 pages
May 2018

Children´s participation is very common and noticeable part of early childhood education. The general document of Early Childhood Education Plan also strongly guides children´s participation.

The purpose of this study was to explore children´s participation and an adult´s role in care situations in a kindergarten. The goal was to increase the researcher´s own and work community knowledge.

The data were collected through observations and interviews in autumn 2017. The material was analyzed through qualitative content analysis.

The results revealed that interaction, communality, workings methods, individuality of a child and adult thinking, action and abilities affect the appearance on the children´s participation. Kindergarten care situations can be seen in situations that involve opportunities for children´s participation. However, there are many factors that can prevent children´s participation.

The study found that children´s participation is an opportunity to express one´s own opinions, to be heard and seen, to act and influence oneself, in one´s own and in a common day life. An adult´s role in children´s participation is significant. The adult can allow or prevent participation and the impact of an adult can be range widely.

Further studies on the subject for example a study from the children´s point of view could provide a better understanding and give more information on children's own experience of participation.

Key words: children, participation, Early Childhood Education, kindergarten, care situations

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	LAPSEN OSALLISUUS	7
2.1	Lapsen osallisuus lapsen oikeutena	7
2.2	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa	7
2.3	Lapsen osallisuus käsitteenä	8
2.4	Mielipiteiden ilmaiseminen, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen	8
2.5	Osallistuminen, vapaaehtoisuus ja toimijuus.....	10
2.6	Vaikuttaminen itseen ja itseä koskeviin asioihin	10
2.7	Vuorovaikutus ja yhteisöllisyys osallisuudessa	11
3	AIKUISEN ROOLI.....	13
3.1	Aikuisen rooli kasvattajana.....	13
3.2	Aikuisen rooli ja lapsen osallisuus.....	14
3.3	Aikuisen vastuu ja valta lapsen osallisuudessa.....	15
4	PÄIVÄKODIN ARJEN PÄIVITTÄIN TOISTUVAT TILANTEET.....	17
4.1	Käsitteet	17
4.2	Hoitotilanteet ja lapsen osallisuus.....	18
4.3	Aikuisen rooli hoitotilanteissa	18
5	TUTKIMUKSELLINEN OSUUS	20
5.1	Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	20
5.2	Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu	21
5.3	Aineiston analyysi.....	21
5.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	22
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	25
6.1	Vuorovaikutus ja yhteisöllisyys	25
6.2	Toimintatavat	26
6.3	Lapsen yksilöllisyys.....	29
6.4	Aikuisen ajattelu, toiminta ja vastuu osallisuudessa.....	32
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	43
8	LÄHTEET	46
9	LIITTEET	49

1 JOHDANTO

Lapsen osallisuus on hyvin näkyvä ja keskeinen osa tämän päivän varhaiskasvatusta. Lapsen osallisuuden suuntaan velvoittaa varhaiskasvatustilain ja siihen pohjautuvat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Tämä asiakirja asettaa varhaiskasvatuksessa toteutettavalle toiminnalle tavoitteet ja sisällöt, jotka tulee saavuttaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 4-6.)

Lapsen osallisuudesta on jo nyt tehty useita tutkimuksia. Venninen, Leinonen & Ojala (2010,53-57.) nostavat VKK-Metron kanssa yhteistyössä toteuttaman tutkimuksen johtopäätöksissä, esiin aikuisen roolin. Aikuisen voidaan katsoa joko mahdollistavan, tai estävän lapsen osallisuuden. Tutkimuksen tuloksissa päivittäin toistuvista tilanteista, kuten ruokailu-, lepo-, pukemis- ja riisumis- tai hygieniasta huolehtiminen oli hyvin vähän mainintoja. Tästä tehty johtopäätös oli, että kasvattajat eivät useinkaan miellä näitä tilanteita osaksi lapsen osallisuutta. Olen tehnyt samansuuntaisia huomioita oman työhistoriani aikana. Kokemukseni mukaan, kasvattajat voivat kokea hoitotilanteet haastaviksi, lapsen osallisuuden näkökulmasta. Hoitotilanteet näyttäytyvät usein sellaisina tilanteina, joissa toimitaan hyvin aikuisjohtoisesti, eikä lapsella ole mahdollisuutta osallisuuteen. Aikuisjohtoinen toiminta voi mielestäni sisältää myös aikuisen valtaa ja vallankäyttöä. Tästä syystä, halusin tarkastella lapsen osallisuutta ja aikuisen roolia, sekä vallankäyttöä tarkemmin juuri hoitotilanteissa. Hoitotilanteet on rajattu tässä työssä tarkoittamaan, ruokailu-, lepo-, pukemis- ja riisumistilanteita. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä lempääläisen päiväkodin kanssa, jossa lapsen osallisuus on keskeinen osa arjen toimintaa. Aineisto kerättiin syksyllä 2017 videoimalla neljän ryhmän arkea, sekä haastattelemalla yhtä kasvattajaa, jokaisesta ryhmästä.

Työn alussa käsitellään lapsen osallisuutta, ja aikuisen roolia kasvattajana teoria viitekehysistä käsin. Toisessa luvussa tarkastellaan lapsen osallisuutta, lapsen oikeutena, käsitteenä sekä varhaiskasvatustilain. Kolmannessa luvussa tarkastellaan aikuisen roolia kasvattajana, sekä lapsen osallisuuteen vaikuttavana tekijänä. Neljännessä luvussa avataan päivittäisten hoitotilanteiden käsitteitä yleisesti, sekä perustellaan tämän työn käsitteen valintaa. Samassa luvussa tarkastellaan myös lapsen osallisuutta ja aikuisen roolia hoitotilanteissa. Teoriaosuuden jälkeen käsitellään työn tutkimuksellista osuutta. Tutkimuksellisessa osuudessa tuodaan esiin tutkimuksen tarkoitukseen, tavoitteisiin, tehtä-

vään, aikatauluun ja toteutukseen liittyviä seikkoja. Kuudennessa luvussa avataan tutkimuksesta saatuja tuloksia. Viimeinen osuus pitää sisällään tutkimuksen tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä, sekä pohdintaa kokonaistyön prosessista

2 LAPSEN OSALLISUUS

2.1 Lapsen osallisuus lapsen oikeutena

Osallisuus on hyvin näkyvä ja keskeisesti esillä tämän päivän yhteiskunnassa. Vaikka kyseessä on ilmiö, joka on lähivuosina nostettu voimakkaasti esiin, sen perustaa löytyy kaukaa vuosien takaa. Osallisuus voidaan liittää muun muassa kansainväliseen YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimukseen. Tässä sopimuksessa esiin tuodaan lapsen oikeudet, jotka tulisi toteutua jokaiselle lapselle ikään ja kehitystasoon katsomatta. (UNICEF 1989,12.)

Lapsen oikeuksissa esiin nousee kuulluksi tuleminen, kokemusten ja mielipiteiden ilmaiseminen oman kyvyn ja ikätasonmukaisesti. Osallistuminen ja vaikuttaminen itseä koskevissa asioissa, kaikissa eri vaiheissa kuten toteutuksessa, päätöksenteossa ja arvioinnissa. (UNICEF 1989,7-12.) Osallisuudessa keskeistä on tarkastella, että kuinka hyvin nämä lapsen oikeudet toteutuvat erilaisissa tilanteissa ja konteksteissa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus.2016). Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo rakentuvat sellaisessa toimintakulttuurissa, jossa kohtaaminen ja toiminta syntyvät avoimen, toista huomioivan, kunnioittavan ja arvostavan vuorovaikutuksen kautta. Jokainen jäsen on tärkeä ja jokaisella on mahdollisuus osallistua, vaikuttaa yhteisössä niillä edellytyksillä ja valmiuksilla kuin itsellä on.

2.2 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Lapsen osallisuudesta varhaiskasvatuksessa on jo nyt tehty useita erilaisia tutkimuksia ja julkaisuja. Muun muassa Kaskela ja Kronqvist (2007) kirjoittavat Stakesin selvityksessä lasten äänen kuulemisen merkityksestä osana varhaiskasvatussuunnitelmaa. Virkki (2015) on tehnyt väitöskirjan lapsen toimijuuden sekä osallisuuden edistämisestä päiväkotikontekstissa. Tutkimuksista ja julkaisuista huolimatta osallisuus ei useinkaan vielä näy käytännössä. Roos (2017, 23.) pohtii samaa tuoden esiin huomioidut osallisuus käsitteen yleisyydestä. Vaikka osallisuus onkin paljon esillä ei se kuitenkaan aina tarkoita, että osallisuus olisi oikeasti näkyvillä käytännössä tai vastaavasti yleisesti ja yhteisesti ymmärretty.

Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet pohjautuvat varhaiskasvatukseen, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen, asetetaan toimintaa ja henkilöstöä koskevat määräykset sekä tavoitteet varhaiskasvatukselle. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat valtakunnallinen asiakirja, jonka tavoitteet ja sisällöt tulee varhaiskasvatuksessa saavuttaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 4-6.)

Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa osallisuus nostetaan yhdeksi vallitsevaksi arvopohjaksi ja varhaiskasvatustyötä ohjaavaksi toimintasuunnaksi. Osallisuuden lisäksi keskeisiä arvoja ovat yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Nämä arvot tulee toteutua kaikessa toiminnassa ja jokaisen jäsenen niin lapsen, huoltajan kuin henkilöstön kohdalla, riippumatta henkilöön tai henkilön taustaan liittyvistä tekijöistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20-21.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laadinnan pohjana on käytetty lapsi- ja oppimiskäsitystä, jossa lapset nähdään aktiivisina toimijoina ja oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa. Lasten aikaisemmilla kokemuksilla, mielenkiinnon kohteilla ja osaamisella on merkitystä. Lapsen kasvaminen, kehittyminen ja oppiminen tapahtuvat kaikkialla vuorovaikutuksessa ihmisten ja erilaisten ympäristöjen kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 13-16.)

2.3 Lapsen osallisuus käsitteenä

Osallisuuden käsite on hyvin moniulotteinen ja sen määrittäminen ei tapahdu yksiselitteisesti. Turjan (2010,47.) mukaan osallisuus voi saada monia ja monen suuntaisia merkityksiä ja näkökulmia aina riippuen siitä, missä käyttöyhteydessä sitä tarkastellaan. Tästä syystä osallisuutta on syytä tarkasteltaessa, juuri siinä yhteisössä ja kontekstissa, johon erilaiset arvot, kulttuurit ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat.

Osallisuus käsitteen moniulotteisuus saattaa näkyä haasteena varhaiskasvatuksen kentällä tehtävässä työssä. Turja & Vuorisalo (2017) nostavat esiin tuoreet huomiot varhaiskasvatushenkilöstön näkemyseroista. Heidän mukaan kasvatushenkilöstön käsitykset osallisuudesta käytännössä voivat olla hyvin vaihtelevia. (Turja & Vuorisalo 2017, 45.)

2.4 Mielenpitojen ilmaiseminen, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen

Osallisuus on Turjan (2010,47.) mukaan omien mielipiteiden ilmaisemisesta, kuulluksi tulemisesta, osallistumisesta ja vaikuttamisesta itseä koskeviin asioihin. Osallisuudessa keskeistä on juuri lapsen omien mielipiteiden ilmaisemisen sekä kuulluksi ja nähdyksi tulemisen mahdollistaminen. (Leinonen 2014,38.)

Osallisuudessa aktiivisuudesta puhuttaessa voidaan toiminnan ja tekemisen sijaan, tarkoittaa kyvykkyyttä ajatella itse, ilmaista mielipiteitään sekä aloitteellisuutta (Roos 2017,24.) Lapsen kyvykkyys mielipiteiden ilmaisuun tai neuvotteluihin muodostuu saatujen kokemusten kautta. Näin ollen kyvykkyys ei ole riippuvaista lapsen iästä tai siihen liittyvistä tekijöistä vaan sen syntymiseen keskeisesti vaikuttavat saadut kokemukset, niin positiiviset kuin negatiivisetkin. (Turja & Vuorisalo 2017, 38.)

Leinosen (2014,38.) toteamus on, että lapsen itsensä ilmaiseminen voi tapahtua hyvin monella eri tavalla. Lapselle voi muodostua erilaisia tapoja ja tottumuksia itsensä ilmaisulle ja nämä tulisi mahdollistaa tavalla tai toisella jokaiselle. Lapsen toiveiden kuuleminen ja huomioiminen on monesti lapselle paljon merkityksellisempää, kuin sen kuvitellaan olevan (Gjerstad 2015,43). Lapsen oma ääni kulkee ja suodattuu aina aikuisen tulkintojen ja mielenkiintojen läpi. Lapsi saatetaan kuulla, mutta lapsen kuulluksi ja nähdyksi tuleminen ei siitä huolimatta toteudu. Osallisuus ei toteudu, jos lapselle ei synny tunnetta, kokemusta kuulluksi tulemisesta (Turja 2010,24- 30).

Lapsen osallisuus voidaan liittää osaksi lapsilähtöistä, mutta samalla myös aikuisjohtoista kasvatusta, jolloin aikuisen vastuu lapsen osallisuudessa ja kasvatuksen mahdollistajana on merkittävä. Kalliala (2012, 48.) avaa näitä kasvatussuuntauksia. Lapsilähtöisessä kasvatuksessa näkyy lapsen tarpeiden ensisijainen huomioiminen ja kasvatusta toteutuu vahvasti näiden kautta. Aikuisjohtoinen on taas pääasiassa aikuisen näkökulmasta käsin toteutettua kasvatusta, jossa myös lapsen tarpeiden huomioiminen tapahtuu aikuisen kautta. Lapsilähtöiseen kasvatukseen liitettäessä aikuisjohtoista, kasvatuksessa keskeisenä näkyy lapsen kokemusten merkitys. Nämä kokemukset syntyvät mahdollisuudesta vaikuttaa itseä koskeviin asioihin, aikuisen toimiessa siinä mahdollistavana tekijänä.

Osallisuudessa voidaan nähdä mielestäni lapsilähtöistä kasvatusta, johon on liitetty myös aikuisjohtoisuutta. Roos (2017,23.) tukee tätä ajatusta tuomalla esiin, että osallisuudessa ei ole kyse yksittäisten lasten toiveiden perässä juoksemisesta ja niiden toteuttamisesta, niin kuin ei myöskään vapaasta kasvatuksesta. Turja (2010) tuo esiin samansuuntaisia

huomiota lisäten, että osallisuudessa mahdollisuus mielipiteiden ilmaisemiseen sekä kuulluksi ja nähdyksi tuleminen tulisi toteutua tasavertaisesti kaikkien ryhmään kuuluvien jäsenten kohdalla (Turja 2010, 30).

2.5 Osallistuminen, vapaaehtoisuus ja toimijuus

Osallisuus ja osallistuminen liitetään usein yhteen ja niiden katsotaan tarkoittavan jopa samaa. Vaikka osallistuminen voidaan liittää osaksi osallisuutta ei se tarkoita kuitenkaan samaa. Osallistuminen sisältää toimintaan osallistumisen ja siinä läsnä olemisen, kun taas osallisuudessa on kyse myös yksilötasolla vaikuttamisesta. Osallistuminen voi lisätä mahdollisuuden osallisuuteen, mutta osallisuus ei edellytä osallistumista. Täten osallisuutta voi olla vaikka ei osallistuisikaan. Osallisuudessa itse osallistumista tärkeämpää on saavuttaa sellainen vapaaehtoisuutta tukeva toimintaprosessi, jossa lapselle syntyy kokemus osallisuudesta. Osallisuudessa jokaisella tulee olla aina mahdollisuus osallistumiseen, mutta yhtä lailla myös osallistumatta jättämiseen. (Turja 2010,47.)

Lapset ovat toimijoita aikuisen tavoin ja jokainen toteuttaa toimijuuttaan yksilöllisesti ja yksilöllisin keinoin. Toimijuus on erilaisissa sosiaalisissa yhteisöissä tapahtuvaa osallistumista, joka voidaan liittää valmiuksiin, itsenäisyyteen ja aktiivisuuteen. Lisäksi toimijuudessa vaikuttavat usein erilaiset tavoitteet ja päämäärät. (Turja & Vuorisalo 2017,38-45.)

Lapsen toimijuus ja toiminta, joka tapahtuu omaehtoisuuden kautta sekä lapsen itsensä kannalta kuvaavat hyvin lapsen osallisuutta (Turja 2010,47). Lapsen toimijuuden ja toiminnan mahdollistamisen näkökulmasta on merkittävää, että lapsella on ympäristössään mahdollisuus liikkua ja toteuttaa itseään (Heikka, Fonsén Elo & Leinonen 2014,74). Toimijuus osallisuudessa sisältää mahdollisuuksien ja tilaisuuksien lisäksi myös kyvykkyyttä vaikuttamiseen ja päätöksentekoon (Turja & Vuorisalo 2017, 45.)

2.6 Vaikuttaminen itsen ja itseä koskeviin asioihin

Osallisuudessa jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin asioihin eri tavoin. Lapsen mahdollisuus vaikuttaa asioihin tulisi sisältyä kaikkiin eritason vaiheisiin kuten päätöksentekoon, suunnitteluun ja toteutukseen. (Turja 2010, 47.) Lapsen mahdollisuus vaikuttaa päiväkodin käytännön suunnittelussa ja kehittämisessä voidaan

toteuttaa lasten kokemusten kuulemisella ja niihin vakavasti suhtautumisella. (Karila 2017, 11).

Lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseensä ja omaan arkeen voi tapahtua erilaisten sitä mahdollistavien keinojen kautta. Demokraattisen toiminnan ja sitä tukevan ajattelun voidaan katsoa antavan lapselle hyvin vaikuttamismahdollisuuksia. Demokraattinen kasvatusnäkemys kulkee läheisesti osallisuus ajattelun kanssa, mutta yhtä lailla myös toisen kunnioittamisen ja yhteisöllisen toiminnan kanssa. Osallisuuden voidaan katsoa tukevan yhteisöllistä toimintaa, toisen kunnioittamista ja toisen huomioimista. (Leinonen 2014,25.)

Demokraattiseen kasvatukseen pohjaavaan toimintaan sisältyy osallisuusajattelun tavoin vapaus valintojen tekemiseen. Yhteisen keskustelun, neuvottelun ja sopimisen kautta lapselle syntyy kuva siitä, että vaikka on vapaus tehdä valintoja ei kaikkia omia valintoja voi aina saada. Toisaalta myös omilla valinnoilla on seurauksia, jolloin lapselle syntyy mahdollisuus harjoitella omiin valintoihin liittyvää vastuunkantoa. (Leinonen 2014,25.)

2.7 Vuorovaikutus ja yhteisöllisyys osallisuudessa

Leinonen (2014, 18-19.) kuvailee pienten lasten osallisuutta vuorovaikutussuhteiden kautta. Hänen mukaan osallisuudessa keskeisesti vaikuttavana tekijänä ovat yhteisön ja yhteisössä toimivien eri jäsenten välille rakentuvat vuorovaikutussuhteet. Näitä eri jäsenten välisiä suhteita syntyy monenlaisissa tilanteissa, kuten arjen päivittäisissä kohtaamisissa, valintatilanteissa ja yhteisön yhteiseen toimintaan vaikuttamisessa.

Osallisuus liittyy vahvasti yhteisöllisyyteen. Turjan (2010,47.) mukaan osallisuus on ennen kaikkea juuri kuulluksi tulemisesta ja omiin asioihin vaikuttamista, yhteisössä. Päiväkodeissa käydyn keskustelun painopiste onkin siirtynyt lapsen yksilöllisyydestä enemmän kohti yhteistä ryhmän jäsenyyttä ja toimijuutta, niin lapsiryhmän, kuin lasten ja aikuisten kesken. Sellaisessa kulttuurissa jossa osallisuus vallitsee, on lopulta kyse demokraattisesta ajattelu- ja toimintatavasta, sekä siihen kasvamisesta (Turja & Vuorisalo 2017, 47).

Osallisuudessa oleellista on että, yhteinen toiminta rakennetaan yhteisöllisesti, siten että yhteiseen toimintaan johtavat ratkaisut syntyvät kaikkia osapuolia huomioivan ja kunnioittavan.

oittavan vuorovaikutuksen kautta (Turja 2010, 30). Erityisen merkittävää yhteisön välisissä vuorovaikutussuhteissa on, että jokainen yhteisön jäsen kokee kuuluvansa ja on osa yhteisöä omana erityisenä itsenään. Kokemus joukkoon kuulumisesta syntyy siitä, että tulee kuuluksi ja nähdyksi juuri sellaisena ainutlaatuisena yksilönä kuin on (Sajaniemi 2017,8).

3 AIKUISEN ROOLI

3.1 Aikuisen rooli kasvattajana

Aikuisen tehtävänä on taata lapselle hyvinvoinnin, oppimisen, kasvamisen ja elämisen kannalta merkittävien taitojen harjoittelu turvallisessa kasvuympäristössä. Varhaiskasvatuksessa kasvattajan tehtävänä on yhteistyössä huoltajien kanssa vastata lasten terveellisen ja turvallisen kasvun, oppimisen ja kehityksen edistämisestä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 32-33). Kasvatuksen avulla ihmiselle voi rakentua kyvykkyys itsenäiseen toimintaan, jolloin myös oma itsenäisyys vahvistuu ja kasvattajien rooli vähenee. Ihminen tarvitsee kasvamiseen toisia ihmisiä ja vastavuoroisuutta. Aikuisen antama tuki on tarpeen lapsen oman minuuden kehittymiselle. (Puolimatka 2010, 267-276.)

Aikuisten ja lasten väliset suhteet ovat ihmissuhteita minkä tahansa ihmissuhteen tavoin. Tässä ihmissuhteessa vallitsee kuitenkin väistämättä eritavoin rakentuva symmetrisyys, sillä aikuisella on aina suurempi kasvatuksellinen vastuu suhteessa lapseen, kuin lapsella aikuiseen. (Gjerstad 2015, 15.) Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä helpommin aikuinen kantaa vastuuta hänen elämästään (Turja 2010, 24-32). Niin ikään mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä kokonaisvaltaisempana kasvattamiseen liitettävää tehtäväkirjoa voidaan pitää (Kalliala 2009, 29). Pienten lapsen kohdalla laajempi yhteisöllinen vaikuttaminen voi toteutua vain aikuisen tuella (Turja 2010, 24-32).

Kasvattajan tehtävänä on opettaa lapselle, että aina ei voi tehdä niin kuin itse haluaa. Voidakseen elää sovussa toisten kanssa, on opittava toisten huomioimista ja kunnioittamista sekä hyväksyttävä yhteisiä pelisääntöjä. (Skodvin 2014, 15.) Kasvatuksessa tarvitaan vapautta ja ohjausta sopivassa suhteessa. Ohjaus on hyvin merkittävää lapsen hyvinvoinnin kannalta ja ohjauksella ohjataan turvalliseen, ihmisen elämisen kannalta merkittävien toimintatapojen hallitsemiseen. Mitään yleisperiaatetta ohjauksen ja vapauden suhteesta ei ole olemassa, vaan sellainen voi rakentua vain käytännössä oppimalla. (Puolimatka 2010, 268.)

Aikuisen ja lapsen välinen suhde päiväkotinstituutiosta rakentuu kasvattajan ammatillisen roolin kautta. Ammatillisen roolin myötä aikuisella on enemmän tiedollista auktoriteettia, sekä vastaavasti myös valtaa suhteessa lapseen. Tämä asetelma voi vaikuttaa ai-

kuisen ja lapsen välisen suhteen epäsymmetriaan, jolloin aikuinen asemoituu lapsen yläpuolelle. (Salminen 2017,167.) Eriarvoisen hierarkkisen suhteet voidaan nähdä vaikuttavan oleellisesti yhteiseen toimintaan. Tällöin aikuinen nähdään lähtökohtaisesti toimivan sellaisena hahmona, joka kontrolloi ja pitää järjestystä yllä. Lapsen taas odotetaan totelevan aikuista, noudattavan sääntöjä ja samalla kiinnittyvän leikkiin ja toimintaan. (Puroila & Estola 2012,38.)

Aikuisen rooliin liittyy vahvaa kasvatuksellista vastuuta. Aikuisen kasvatuksellinen rooli näkyy päiväkotinstituutioissa ja liittyy siten osaltaan myös lapsen osallisuuteen. Huomionarvoista on, silti lapsen osallisuuteen pohjaavassa tutkimuksessa aikuisen kasvatukselliseen vastuuseen liitettävät kysymykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle. (Puroila & Estola 2012, 39.)

Päiväkoti on yhteisö, jossa toimitaan yhdessä monien jäsenten kanssa. Tällaisessa ympäristössä yhteiset ja erilaiset säännöt, kuin kotiloissa voivat olla tarpeellisia (Skodvin 2004,126.) Vaikka sääntöjä voidaan pitää päiväkotiyhteisössä toimimisen kannalta perusteltuina, voivat ne olla täysin aikuisen asettamia, muuttumattomia aina vuodesta toiseen. Puroilan & Estolan (2012) mukaan aikuinen voi jo lähtökohtaisesti odottaa lapsen sopeutuvan vallitseviin käytäntöihin ja sääntöihin, eikä lapsen mielipidettä näihin edes kysyttyä, saati oteta huomioon. (Puroila & Estola 2012,37-39.)

3.2 Aikuisen rooli ja lapsen osallisuus

Tehtyjen tutkimustulosten mukaan lapsen osallisuuden toteutumisessa aikuisella ja aikuisen toiminnalla on keskeinen merkitys. Aikuisen voidaan katsoa, joko mahdollistavan tai estävän lapsen osallisuutta. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 53.)

Aikuisen asenteet, näkemykset lapsesta ja oppimisesta ovat määrittämässä aikuisen tapaa ajatella ja toimia kasvattajana. Aikuisen näkemys lapsesta ja lapsen mahdollisuudesta toimijuuteen luo omat puitteet lapsen osallisuuden toteutumiselle. Aikuisen ajattellessa lapsen aktiivisena toimijana voidaan osallisuuden mahdollisuudetkin nähdä laajempina. (Turja & Vuorisalo 2017, 43.) Lapsen mielipiteet ja ajatukset suodattuvat ja kulkevat niin ikään aina aikuisen asenteiden, mielenkiinnon ja toiminnan kautta. Aikuisella on keskeinen rooli siinä, mitä ylipäättään huomioidaan tai miten ne huomioidaan. (Puroila & Estola 2012,37-39.)

Turjan mukaan (2011 24,32.) jokainen lapsi osaa tehdä aloitteita esimerkiksi ilmein, elein ja ääntelyin. Aikuisen ajattelulla ja toiminnalla, on kuitenkin tärkeä rooli siinä, kuinka hyvin niihin vastataan. Aikuisella tulisi olla kykyä reagoida ja tulkita lapsen tekemiä aloitteita sopivalla tavalla, jotta lapsi voi kokea tulevansa kuulluksi, ymmärretyksi ja tärkeäksi. Aikuisen tulee rakentaa lapsen ja aikuisen välille vastavuoroinen ja luottamuksellinen vuorovaikutustilanne, jotta lapsen osallisuus voisi toteutua (Turja & Vuorisalo 2017, 38).

3.3 Aikuisen vastuu ja valta lapsen osallisuudessa

Aikuisen vallankäyttö osana varhaiskasvatusta nähdään useimmin negatiivisena, kuin positiivisena asiana (Kalliala 2009, 20-21). Samanlainen suuntaus näkyy lapsen osallisuutta tarkasteltaessa. Aikuisen valta-asetelma suhteessa lapseen voidaan nähdä lapsen osallistumista sekä itsensä toteuttamista ja ilmaisemista rajoittavana tekijänä (Turja & Vuorisalo 2017, 43). Toisaalta myös aikuisen valta-asetelman ja aikuisen vallankäytön kautta muodostuvilla toimintatavoilla on osallisuuden kehittämistä estävä vaikutus (Kataja 2014, 61-62).

Lapsen osallisuuteen ei pitäisi liittyä lainkaan aikuisen valtaa ja vallankäyttöä. Päiväkoti-instituutioissa aikuisen valta on kuitenkin läsnä ja sitä käytetään. Aikuisen tulee käyttää valtaa, sillä sen käyttämättömyys voi johtaa lapsilähtöisen kasvatuksen hämärtymiseen. Valtaa ja siihen liitettävän vastuun välttelevä aikuinen ryhtyy helposti manipuloivaan toimintaan. Äärimmillään tämä saattaa johtaa siihen, että aikuinen velvoittaa lapsia käyttämään omaa valtaansa suhteessa toiseen lapseen, vältellessään omaa vastuutaan ja vallankäyttöään. Aikuinen voi pidättäytyä vallan käytöstä ajautuen sen seurauksena esimerkiksi vallan piiloiisiin muotoihin, mikä tuhoaa aidon kohtaamisen ja vuorovaikutuksen. (Kalliala 2009, 20, Kalliala 2012, 49.)

Avoin vallankäyttö voidaan nähdä kasvatuksen kannalta suotavampana muotona, kuin niin sanottu nimetön tai piiloinenvallankäyttö. Avoimessa muodossa lapselle tulevat ohjeet ovat avoimia, perusteltuja ja säännöt yhteisesti näkyvillä. Tällöin lapselle rakentuu myös kykyä puolustautua väärinkäytöksiä vastaan. Nimettömässä ja piiloisessa muodossa vedotaan vain lapsen haluun muuttaa tämän omaa toimintaa sopivanlaiseksi, ilman asiaa sen kummemmin perustelematta. (Puolimatka 2010, 284.)

Kasvattajalla on velvollisuus vallankäyttöön ja päätöksentekoon, sillä arjessa tulee eteen tilanteita, joissa päätöksenteon välttelemistä ja sysäämistä lapselle voidaan pitää kohtuuttomana (Salminen 2017, 167). Aikuisella on aina lopulta päätösvalta, jotta kasvatusta ja toiminta ovat lapselle turvallista ja pedagogisesti kehittäväksi. (Leinonen 2014, 25). Tämä ei sulje kuitenkaan täysin lapsen osallisuuden mahdollisuuksia pois. Kasvattajan vastuulla voidaan nähdä tiettyjen päätöksien teon. Nämä tehdyt päätökset kehykset päätöksenteolle, jossa lapsella on edelleen mahdollisuus vaikuttaa ja olla mukana. Tällainen eri tasojen kautta tapahtuva päätöksenteko voidaan nähdä lapsen edunmukaisena. (Skodvin 2004 88-89.)

Aikuisen ja lapsen välillä voidaan nähdä vallitsevan epäsymmetrinen valtasuhde. Aikuisella on aina enemmän valtaa suhteessa lapseen jo pelkästään aikuisen kasvatuksellisen roolin myötä. Osallisuudessa merkittävää on, että aikuisen ja lapsen välinen suhde voisi olla mahdollisimman tasavertainen. Turjan (2010, 47.) mukaan se kenelle tietoa jaetaan ja kenen tietoa pidetään arvokkaana, on oleellisesti tässä vaikuttamassa. Tasavertaisen suhteen saavuttamiseksi aikuinen voi luovuttaa myös valtaa lapselle. Lopulliseen symmetriaan vaikuttaa se, kuinka paljon aikuinen on valmis valtaa luovuttamaan. (Leinonen 2014,25.)

Aikuisen vallankäytöllä voi olla osallisuutta mahdollistava tai sitä estävä vaikutus. Aikuinen voi aina itse määrittellä vallankäyttöään. Aikuinen voi käyttää valtaansa lapsia vastaan tai heidän hyväksi. (Kalliala 2009, 18-22, Turja 2010,47.) Aikuinen voi käyttää valtaa itsevaltiaan tavoin tai osana vuorovaikutusta, jossa on mukana neuvottelu, omien päätöksien avoin perustelu ja keskustelu (Heikka, Fonsén, Elo & Leinonen 2014,25.) Kasvatushenkilöstöllä tulisi olla kykyä analysoida vallankäytön tilanteita sekä erottaa niissä negatiivisen ja positiivisen auktoriteetin muodot. Tämän myötä vallankäytössä voisi vallita avoin ja luottamuksellinen vuorovaikutus aikuisten ja lasten välillä. (Kalliala 2009, 20-21.)

4 PÄIVÄKODIN ARJEN PÄIVITTÄIN TOISTUVAT TILANTEET

4.1 Käsitteet

Varhaiskasvatuksessa ja sieltä erityisesti päiväkodeissa päivittäin tapahtuvista välttämättömistä tilanteista käytetään hyvin erilaisia käsitteitä. Yleisimmin näitä tilanteita nimitetään perushoitotilanteiksi (Kettukangas & Härkönen 2014,97). Kokemukseni mukaan tällaista nimitystä kuulee vielä tänä päivänäkin usein varhaiskasvatuksen kentällä.

Yleisessä varhaiskasvatussuunnitelman perusteessa päivittäin toistuvista tilanteista kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen käytetään nimitystä hoitotilanteet (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016,21). Yleisessä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä Lempäälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa; Lapsuus Lempäälässä-vahva silta tulevaisuuteen asiakirjassa hoito nähdään keskeisenä osa lapsen päivää sekä kuuluvan kasvatuksen ja oppimisen kokonaisuuteen, jossa osallisuus vallitsee. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016,2,15, Lempäälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29.)

Hoito liitetään osaksi kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuutta, jossa pedagoginen painotus myös vallitsee. Hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan monia taitoja kuten vuorovaikutustaitoja, ajan hallintaa ja itsensä huolehtimisen taitoja (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016,2,15, Lempäälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29).

Teoksessa osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa (Kettukangas & Härkönen 2014,97-103.) perustoimintotilanne käsitteen uskotaan soveltuvan paremmin kuvaamaan päiväkodin arjen välttämättömiä toistuvia tilanteita, kuin hoitokäsitteen sisältävät tilanteet. Hoito-käsitteen katsotaan viittavan vain kasvattajaan ja hoitavaan toimintaan, jonka kasvattaja kohdistaa lapseen. Toiminto-käsite viittaa pikemminkin lapsen ja aikuisen toimintaan sekä vuorovaikutussuhteeseen, joka heidän välillään vallitsee toiminnan tapahtuessa. Kasvatuksen tavoitteena on lapsen omatoimisuus ja lapsen toimijuus, oma aktiivisuus ja osallisuus ovat tällaisessa yhteisessä toiminnossa läsnä.

Vaikka osallisuuden kanssa perustoimintokäsite kuulostaa järkevältä ja sopivalta, en sitä tässä työssä jatkossa kuitenkaan käytä. Perusteluna tälle on se, että vaikka toiminto-käsite

ohjaa lapsen osallisuuden suuntaan koen, ettei käsite itsessään ole se, joka osallisuuden takaisi. Lisäksi haluan käyttää työssäni samaa käsitettä, kuin yleinen ja paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma. Nämä asiakirjat ohjaavat varhaiskasvatuksessa tehtävää työtä ja koen, että samaa käsitettä käytettäessä asiayhteyden ymmärtäminen mahdollistuu paremmin.

4.2 Hoitotilanteet ja lapsen osallisuus

VKK-Metron pääkaupunkiseudun varhaiskasvattajille tekemän kyselyn tulosten mukaan vaikka hoitotilanteet muodostavat suuren osan varhaiskasvatuksen arjesta, tulosten mukaan lapsilla ei ole näissä juurikaan mahdollisuuksia tehdä aloitteita tai valintoja. (Veninen, Leinonen & Ojala 2010,57.)

Lapsen toimijuuden näkökulmasta päivittäiset hoitotilanteet näyttäytyvät toisinaan tilanteina, joissa lapsen omatoimisuus ja jopa vaatimus tähän on suotavaa, tilanteen sujuvuuden ja kaikkien edun kannalta. Lapsen itseohjautuvuus ja omatoimisuus voi kuitenkin myös vaikuttaa negatiivisesti aikuisen suoriutumiseen ja toimintaan tilanteessa. (Kalliala 2009,2012 34.)

Yleisessä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä Lempäälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa; Lapsuus Lempäälässä-vahva silta tulevaisuuteen asiakirjassa hoitotilanteista tarkennetaan, että hoito on fyysisistä tarpeita huolehtimista, johon sisältyy oleellisesti myös tunnepohjainen välittäminen. Hoidon ja huolenpidon perustan luo vastavuoroinen, kunnioittava vuorovaikutussuhde, jossa myönteinen kosketus sekä läheisyys vallitsevat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016,2,15, Lempäälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29.)

Kalliala (2017,10.) korostaa, että jokainen tilanne on merkityksellinen pedagogisesta näkökulmasta. Tällöin tärkeää ei ole itse toiminta vaan se mitä toiminnassa oikeastaan tapahtuukaan.

4.3 Aikuisen rooli hoitotilanteissa

Kokemukseni mukaan, lapsen osallisuus osana hoitotilanteita koetaan aikuisten näkökulmasta usein haastavaksi. Päivittäiset hoitotilanteet ovat päiväkodissa jo itsessään pakollisia tapahtumia, lapsen yksilöllisten tarpeiden tyydyttämisen näkökulmasta. Lapsen tulee saada päivän aikana riittävästi ravintoa ja lepoa, mutta lapselle tulee taata myös hyvät psyykkisten ja fyysisten hyvinvoinnin edellytykset.

Hoitotilanteisiin tulee liittää kasvatus sekä mahdollisuus oppimiselle. Tilanteissa selviytyminen teknillisesti ei riitä, vaan kaikkiin hoitotilanteisiin tulee liittää aina yksilöllistä kohtaamista, keskustelua sekä mahdollisuus jakaa itselle tärkeitä asioita. (Kalliala 2012, 40.) Ruokailutilanteissa voidaan parhaimmillaan oppia tapojen lisäksi, yhdessäoloa, keskustelua ja kuuntelemista sekä vuorotteluntaitoja (Kalliala 2012, 40).

Varhaiskasvatuksessa lasta ohjataan omatoimisuuteen ja kyvykkyyden mukaiseen päätöksen- ja valintojentekoon. Lapsen itsenäistymistä tuetaan niin, että tarvittava, riittävä huolenpito ja turva ovat koko ajan läsnä. (Koivisto, 2007, 25.) Aikuisen rooli tässä on merkittävä ja omalla läsnäolollaan aikuinen voi oleellisesti vaikuttaa tilanteessa. Aikuisen tulee olla saatavilla ja läsnä. Kallialan (2012,53.) mukaan lapsen omatoimisuus ja itseohjautuvuus voivat vaikuttaa aikuisen suoriutumiseen, toimintaan ja läsnäoloon. Kun lapsi ei tarvitse tai vaadi aikuiselta huomiota, aikuinen saattaa sen seurauksena passivoivoitua ja ajautua omiin ajatuksiin.

Onnistumisen kokemus on lapselle merkittävä lapsen minäkuvan rakentumisen vuoksi. Aikuisen tulee tarvittaessa mahdollistaa, erilaisten tehtävien kautta lapsen mahdollisuus onnistumiseen. Niin ikään aikuisen tulee nähdä lapsen onnistumiset ja aidosti huomioida ne. Sellaiset kokemukset, josta lasta kehuaan ja kiitetään lisäävät lapsen itseluottamusta ja minäkuvan positiivista rakentumista. Lisäksi niiden kautta lapsen motivaatio ja mahdollisuus uuden oppimiseen kasvavat. (Koivunen 2009, 39.)

5 TUTKIMUKSELLINEN OSUUS

5.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvailla lapsen osallisuutta osana päiväkodin hoitotilanteita. Kokemukseni mukaan nämä tilanteet koetaan vielä haastavaksi lapsen osallisuuden näkökulmasta, eikä lapsen osallisuus käytännön tasolla näissä tilanteissa vielä kovinkaan usein toteudu. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten lapsen osallisuus näkyy päiväkodin hoitotilanteissa. Päiväkodin hoitotilanteet oli rajattu tarkoittamaan ruokailu-, pukemis- ja riisumis- sekä lepohehtilanteita.

Tutkimuksella oli tarkoitus selvittää myös, miten aikuisen rooli näissä päiväkodin hoitotilanteissa näkyy, lapsen osallisuuden näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella aikuisen roolia lapsen osallisuuden mahdollistajana ja estäjänä, sekä sitä kautta aikuisen valtaa ja vallankäyttöä suhteessa lapsen osallisuuteen.

Tutkimuksen tavoitteena oli syventää tutkijan ja kohderyhmän osaamista ja tietoisuutta lapsen osallisuudesta, osana päiväkodin hoitotilanteita. Tutkimuksen tavoitteena oli niin ikään hakea ymmärrystä, aikuisen vallalle ja vallankäytölle osana lapsen osallisuutta. Lisäksi tavoitteena oli tuoda vallankäyttö esiin positiivisemmassa valossa, kuin se nykyisellään nähdään.

Tutkimustehtävänä oli selvittää havainnoinnin ja teemahaastattelun keinoin, miten lapsen osallisuus näkyy tai, miten aikuinen estää ja mahdollistaa lapsen osallisuuden hoitotilanteissa. Havainnoinnin avulla pyrittiin nostamaan osallisuuden näkymistä hoitotilanteissa sekä aikuisen roolia esiin. Teemahaastattelulla pyrittiin tuomaan esiin aikuisen roolia tarkemmin, lapsen osallisuuden estäjän tai mahdollistajan näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset olivat:

Miten lapsen osallisuus näkyy päivittäisissä hoitotilanteissa?

Miten aikuinen tukee lapsen osallisuutta päivittäisissä hoitotilanteissa?

Miten aikuinen estää lapsen osallisuuden päivittäisissä hoitotilanteissa?

5.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena. Tämä tarkoittaa sellaista toteutuksenmuotoa, jossa ilmiötä pyritään ymmärtämään tai selittämään saatujen johtolankojen kautta. Jokainen johtolanka on merkityksellinen ja tulokset eivät synny tilastollisten todennäköisyyksien avulla. (Alasuutari 2011,38.)

Tutkimuksen toteutettiin havainnoinnin sekä haastattelun keinoin yhteistyössä Lempääläisen päiväkodin kanssa. Tutkimus toteutettiin päiväkodin neljässä ryhmässä toimivien lasten ja kasvatushenkilöstön kanssa. Tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus eikä saatavia tuloksia voi näin ollen yleistää. Havainnoinnin tukena dokumentointivälineenä käytettiin videointia. Päivähoitopäivän videointia voidaan pitää osana päivähoiton toiminnan ja työn arviointia, eikä siihen tästä syystä ole aina pakko hakea lupia. Tässä tutkimuksessa kaikilta perheiltä luvat kuitenkin haettiin. Melkein kaikki huoltajat antoivat luvan lapsen kuvaamiselle, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Sellaiset lapset, joita ei ollut lupa kuvata rajattiin tarkoin pois kuvaustilanteesta. Vaikka nauhoituksessa kuuluikin lapsen ääntä ei sitä huomioitu analyysiä tehdessä.

Havainnointia tehtiin kaiken kaikkiaan neljänä päivänä. Havainnointi tapahtui aina yhdessä ryhmässä kerrallaan yhden päivän ajan. Kuvauksissa pyrittiin huomioimaan myös akuutit tilanteet kuten henkilöstövaje tai uuden lapsen tutustumiset, jolloin kuvausta ei tehty. Kuvausten osalta kuvaus tapahtui ryhmässä päivänä, jolloin ryhmässä vallitsi niin sanottu normaalitilanne. Tämä pystyttiin toteuttamaan johtajan kanssa sopimalla etukäteen kuvauspäivät. Yhden päivän osalta kuvaus siirrettiin aamupalan jälkeen toiseen ryhmään, työntekijän sairastumisen vuoksi. Ryhmään kuvauspäivää ei tiedotettu etukäteen. Päivästä pyrittiin videoimaan mahdollisimman paljon ruokailu-, pukemis- ja riisumis- sekä lepo- ja lepo-tilanteita.

Havaintoaineiston keruun lisäksi toteutettiin osittain strukturoidut teemahaastattelut yhteensä neljälle kasvattajalle. Teemahaastattelut olivat osittain strukturoituja, sillä ne sisälsivät kaikille kasvattajille esitettyjä samoja tarkentavia kysymyksiä (liite2). Lapsen osallisuuden näkymistä varten kerätty havainto- ja haastatteluaineisto oli laajuudeltaan suuri.

5.3 Aineiston analyysi

Aineiston käsittely toteutettiin kaksivaiheisella havaintojen pelkistämällä. Laadullisessa sisältöanalyysissä on tärkeää pyrkiä pelkistämään alkuperäisten havaintojen määrä hallittavampaan muotoon ja siitä edelleen yhdistämällä sitä suppeampaan joukoksi havaintoja. Lopullisessa vaiheessa sitten tulkitaan teemojen välisiä yhteyksiä ja niihin vaikuttavia tekijöitä. (Alasuutari 2011,40-44.)

Aineiston alkuun teoreettiseksi viitekehukseksi valittiin lapsen osallisuudesta; lapsen kuulluksi ja nähdyksi tuleminen, toimijuus ja vaikuttaminen. Havaintoaineistosta kerättiin kaikki näihin teemoihin liittyvät havainnot. Haastatteluaineisto litteroitiin, käsiteltiin niin ettei lainauksia voida yhdistää kehenkään tiettyyn henkilöön. Saatu aineisto liitettiin muodostuneisiin teemoihin, jotta ilmiötä voidaan tarkastella kokonaisuutena eikä kontekstista irrotettuina väittäminä. Seuraavaksi aineistoa lähdettiin edelleen kaventamaan, jolloin muodostui uudet teemat. Näiden välisiä yhteyksiä tarkasteltiin sekä muodostettiin aineiston lopulliset havaintojoukot, joita olivat vuorovaikutus, yhteisöllisyys, toimintatavat, lapsi yksilönä sekä aikuisen ajattelu, toiminta ja vastuu.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusta toteutettaessa erityistä huomiota kiinnitettiin muun muassa siihen, että tutkimukseen osallistuvien anonymiteetti säilyy. Lasten videoinnissa noudatettiin huoltajien tahtoa, joka selvitettiin lupakyselyn avulla (liite 1). Tässä havaitsin virheen omassa toiminnassani, kun en ollut ottanut huomioon lapsen omaa halua. Olisin voinut muotoilla lupakyselyn siten, että olisin ohjannut vanhemmat tiedustelemaan asiaa myös lapselta. Näin ollen lapsen osallisuus olisi voinut myös tältä osin toteutua.

Lasten ja aikuisten videoinnissa tutkijalla on mahdollisuus vaikuttaa siihen mitä materiaalia taltioidaan. Tutkijana pyrin videoimaan päivästä vain tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaiset tilanteet. Tutkimustuloksissa tarkoitus oli käyttää vain videointimateriaalia sekä haastattelumateriaalia. Tässä jo pian aineistonkeruun alkuvaiheissa havaitsin erinäisiä haasteita. Pienryhmä toiminnan myötä tutkijan oli haastava havaita arjessa tutkimuksen kannalta oleelliset hetket. Pienryhmissä aikuinen toimii yhdessä oman pienryhmän kanssa, kun toisaalla toinen pienryhmä tekee toista. Samaan aikaan saattaa olla yksi pienryhmä riisumassa, ja toinen jo syömässä. Tutkijan oli tehtävä valintoja minkä tilanteen kulloinkin taltio. Pyrkimyksenä oli saada mahdollisimman monipuolisesti materiaa-

lia kaikista eli ruokailu, pukemis-, riisumis- ja lepohetkitilanteista. Materiaalin läpikäyminen kuitenkin paljasti, että riisumistilanteista materiaalia olisi voinut olla enemmänkin. Lepohetki osoittautui taas sellaiseksi tilanteeksi, ettei siitä ollut mahdollista saada nauhoitettua materiaalia. Päädyin lepohetkien osalta kirjoittamaan havainnot paperille. Toisaalta myös tilanteiden karsiminen vain hoitotilanteiksi, rajasi osallisuus ilmiön näkymisen mahdollisuuksia. Hoitotilanteet ovat osa laajempaa kokonaisuutta, eikä niitä voi irrottaa pois päivän muista hetkistä. Tätä ajatusta tukee myös kasvattajien huomiot osallisuudesta osana laajaa kokonaisuutta eikä vain yksittäisinä hetkinä. Koen kuitenkin, että rajaamalla tilanteet tarkoin, päästiin osaltaan vaikuttamaan laajaan materiaaliin ja ilmiön tarkastelussa keskityttiin suoraan hoitotilanteisiin.

Haastatteluun osallistui tiimin yhteistyössä valitsema henkilö, mutta haastattelussa noudatettiin niin ikään vapaaehtoisuutta, jonka varmistin ennen haastattelun aloittamista. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Lisäksi siitä poistettiin kaikki tunnistettavat elementit kiertämällä puheilmajaisia, jotta aineistoa ei voida kohdistaa kehenkään tiettyyn henkilöön. Johtopäätöksiä tehdessä havaintomateriaalista saatuja esimerkkejä pyrittiin nostamaan monipuolisesti eri hoitotilanteista. Haastattelumateriaalista esiin nostettavia lainauksia pyrittiin niin ikään nostamaan tasapuolisesti. Tämän takaamiseksi haastattelujen lainaukset numeroitiin haastattelujen toteutuksen mukaisilla vuoroilla. Nämä numeroinnit eivät kuitenkaan näy lopullisessa työssä, haastateltavan anonymiteetin takaamiseksi.

Saatu aineistoa käytettiin vain tässä opinnäytetyössä, vaikka sitä olisi hyvä käyttää myös myöhemmin työntekijöiden työn kehittämisen näkökulmasta. Saadun aineiston näki vain tutkija ja se varmistettiin siten, että videomateriaalia katsottiin ja nauhoituksia kuunneltiin vain, kun paikalla ei ollut ketään muita. Aineisto hävitettiin opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Tutkin ilmiötä omassa työyhteisössäni. Olen työskennellyt työyhteisössä useita vuosia ja näin ollen olen tuttu useimmille lapsille ja kasvattajille. Niin ikään ilmiön näkyminen oli tuttua ja sen myötä oli syntynyt tiettyjä ennako-oletuksia tutkimuksen tuloksista. Aineistonkeruuvaiheessa olin opintovapaalla ja muun muassa yksi syy opintovapaalle jäämisessä oli se, että saisin etäisyyttä. Koen, että tämän myötä pystyin paremmin asettumaan ulkopuolisen tutkijan rooliin, kuin työntekijän rooliin. Sitä myöden tutkimuksella oli mahdollisuus saavuttaa enemmän luotettavuutta.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Vuorovaikutus ja yhteisöllisyys

Lapsen osallisuudessa vuorovaikutuksella näyttää olevan kokonaisvaltainen vaikutus, lapsen kuulluksi ja nähdyksi tulemisessa, toimijuudessa ja vaikuttamisessa. Vuorovaikutus näkyy hoitotilanteissa vallitsevana tekijänä. Vuorovaikutus näkyy keskustelemisena, kuuntelemisena, kysymisenä sekä lapsen kohtaamisena ja huomioimisena. Vuorovaikutuksen luomiseen vaikuttavat muodostuvat vuorovaikutussuhteet, jotka syntyvät kaikkien yhteisön jäsenten välille. Hoitotilanteissa harjoitellaan tuomaan itseään esiin, mutta vastaavasti opitaan toisten kuuntelua ja toisten huomioimista. Hoitotilanteissa syntyy monia vastavuoroisia vuorovaikutussuhteita samanaikaisesti, joiden aktiivisena aloitteen tekijänä voidaan nähdä kuka tahansa yhteisön jäsen. Kaikissa hoitotilanteissa pyritään mahdollistamaan tasavertainen ja toisia huomioiva, kunnioittava vuorovaikutus. Vuorovaikutus näkyy keskusteluna, huumorin kautta, kysymisenä, kuunteluna sekä erilaisina sanattoman huomioimisen keinoin kuten kosketuksella, silittelyllä ja hymyilemisellä.

Vuorovaikutus on näkyvä osa myös lapsen toimijuuden ja aktiivisuuden mahdollistamisessa. Vuorovaikutuksen kautta näkyy lapsen mahdollisuus osallistua tai olla osallistumatta. Vuorovaikutukselliset tilanteet voidaan nähdä lapsen toimijuuden kannalta osallisuutta mahdollistavina. Lapsen mahdollisuudet vaikuttaa itseän, omaan arkeen mahdollistuvat myös vuorovaikutteisten tilanteiden kautta.

Lapsen kanssa yhdessä mietitään, mitä sinne puetaan päälle.

Hoitotilanteet ovat niitä tilanteita, joissa yhteisöllisyys näkyy. Tämä tulee esiin myös kasvattajan esiin nostamassa huomiossa. Lapsen osallisuus nähdään kuuluvan jokaiselle ja se pyritään mahdollistamaan kaikille lapsille tasavertaisesti. Osallisuuden takaaminen kaikille tasapuolisesti, voidaan nähdä kasvattajan näkemyksen mukaan, kuitenkin myös haasteena, ja kehittämisen näkökulmasta kehitettävänä kohteena.

Se on ehkä haaste tässä että, että miten niin kun turvaat sen kaikille lapsille ryhmässä, kun siellä on niitä jotka dominoi aika paljon sitä menoa. Että jokainen sitten tuntis olonsa osalliseksi.

Yhteisöllisyydessä lapsen osallisuus näkyy toisen huomioimisena tai toisen, toisten auttamisena ja yhdessä tekemisenä. Lapsi voidaan nähdä aikuisen auttajana monin tavoin, kuten kattamisessa, kärryjen viemisessä/hakemisessa, pukemisessa, riisumisessa, petaamisessa. Lapsi voidaan nähdä auttavan toista lasta pukemaan, riisumaan tai tämän kuuluksi ja nähdyksi tulemisen tukena kuten esimerkiksi selviää.

Monet meillä pukemishetkissä auttaa toisiaan. Siinä niin ku näkee sen, miten sä oot niin ku, se yhteisöllisyys ja semmonen auttaminen. Ku se on semmoset tilanteet missä niinku eniten muut tarvii apua, ja ku aletaan auttamaan toisia ilman että on sitä pyydetty.

Esimerkki ruokailutilanteesta. Lapsi kaataa maidon lattialle. Kukaan aikuista ei huomaa, mutta yksi lapsista näkee ja kertoo tämän aikuiselle. Aikuinen kuuntelee kertovaa lasta ja siirtyy sen jälkeen maidon kaataneen lapsen luo. Aikuinen alkaa siivomaan lattia ja keskusteleo maitonsa kaataneelle lapselle. Aikuinen sanoo, ettei kyllä nähnyt mitä tilanteessa tapahtui, kaa-toiko lapsi maidon vai kaatuiko maito vahingossa. Lopussa aikuinen muistutti lasta, ettei maitoa saa kaataa tahallaan lattialle.

Lapsella on mahdollisuus vaikuttaa omaan, toisen ja koko yhteisöä koskeviin asioihin kaikilla eri vaikuttamisen tasoilla kuten päätöksenteossa, suunnittelussa ja toteutuksessa. Mahdollisuus yhteiseen arkeen vaikuttamiseen ovat hoitotilanteissa moninaiset ja niistä voi näkyä halu auttaa toista.

Kun oli pienillä kauhean itkuista, niin sitten pääsi, niin kun isommat, kysyttiin isommilta et mikä voisi auttaa siihen, niin sitten isommilta tuli, että ne haluisi piirtää sinne toisen sänkyyn. Niin, että saadaan siitäkin semmonen yhteinen mukava hetki.

6.2 Toimintatavat

Toimintatavat voitiin katsoa rakentuvan laajempien rakenteellisten tekijöiden kuten työvuorojen kautta. Työvuorojen voitiin nähdä estävän pienemmissä ryhmissä toimimisen tai lapsen mahdollisuuden vaikuttaa itseä koskeviin asioihin. Toimintatapojen vaikuttavina tekijöinä esiin nousivat niin ikään tiimi- sekä lapsiryhmärakenne ja niissä tapahtuvat

muutokset. Näiden katsottiin vaikuttavan arjen toimintaan ja muutokset tiimirakenteessa saattoivat johtaa rutiininomaiseen toimintaan, jolloin lapsen osallisuuden katsottiin estyvän.

Joskus iltapäivisin... Toinen aikuinen lähtee. Kun sä olet siellä ulkona, ja sitten kastuu ilman niillä kuravaatteilla, niin se ei ole ihan mahdollista lähteä sitten pukemaan. Mutta, aamupäivätilanteissa on hyvä harjoitella näitä, kun on se pienryhmä siinä, jonka kanssa voi kokeilla lähteä pukemaan sitten ne kuravaatteet.

Toimintatavoissa pienemmissä ryhmissä toimisen ja porrastamisen voidaan katsoa vaikuttavan kiireen ja rauhallisen ilmapiirin luomiseen. Pienemmissä ryhmissä lapsen osallisuuden katsottiin mahdollistuvan paremmin, koska toisen huomiointi on helpompaa.

Tilanne on niin niin hälyinen ja metelöidään, niin ku semmonen ettei se ole mieleinen, siinä ei pysty kuuntele-,kuulemaan kenenkään juttuja ja sitten muut ei pysty kuulemaan edes omia ajatuksiaan, jos siinä on liikaa porukkaa ja muuta.

Lapsen mahdollisuus osallisuuteen näyttää olevan riippuvaista, siitä kuinka lapsella on mahdollisuus omatoimisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen toimintaympäristössään ja olemassa olevien toimintakäytänteiden kautta. Tavaroiden ja asioiden sijoittaminen lasten tasolle tai lapsen mahdollisuus päästä tavaroiden äärelle näyttävät lisäävän osallisuutta. Toimintatapojen sallivuuden kautta lapsella voidaan nähdä mahdollisuus aktiiviseen toimijuuteen. Sänkyihin, ruokatuoleihin, vaatelokeroille sekä pastillin luo kiivetään. Ruokailuvälineitä, ruokaa, maitoa otetaan ja viedään pöytään, vaatteita voidaan ottaa ja laittaa paikalleen itse, lepoaika voidaan nähdä liikettä ja toimintaa sängyissä/ patjoilla.

Niin he osaa mun mielestä aika hyvin niin ku ottaa omat vaatteensa, tietysti se edellyttää, että ne korit on, sillä korkeudella, että he ylettyy niihin.

Lapsen osallisuus näkyy toimintatavoissa. Toimintatavoissa voidaan nähdä eroja ja nämä erot voivat toimia osallisuutta estävinä tai sitä mahdollistavina. Päivittäiset hoitotilanteet muodostuvat toimintatavoista, joissa lapsen tekemille aloitteille, ehdotuksille, kysymyksille, tarinoille ja pohdinnoille on tilaa. Osallisuuteen vaikuttavina tekijöinä merkittävänä

nähtiin kiireen tai rauhallisuuden merkitys. Hoitotilanteet nähtiin tilanteina, joissa rauha ja kiireettömyys pyrittiin takaamaan. Rauhallisuus ei sulje pois vuorovaikutusta. Tämä näkyy esimerkiksi lepohetkellä, jossa voidaan minimoida sanallista vuorovaikutusta levon ja rauhan takaamiseksi, mutta vastaavasti toteutetaan vuorovaikutusta huomioimalla lasta, supsumalla lapsen lähellä, silittämällä, läheisyydellä, katseella. Kiireen nähdään vaikuttavan muun muassa keskustelukulttuurin luomiseen tai lapsen mahdollisuuden tehdä itse.

Välillä kun on kiire, pukee puolesta.

Semmonen rauha siinä tilanteessa, et ei vaan se kauhea kiire sinne ulos vaan saadaan harjoitella sitä pukemista.

Muita hoitotilanteisiin liitettäviä pakkoja tai yleisiä kaikkia koskevia yhteisiä sääntöjä ei kuitenkaan ollut havaittavissa. Erilaisia sääntöjä on, mutta niitä voidaan luoda yhdessä lasten kanssa ja ne voivat näyttäytyä erilaisina eri ryhmissä.

Esimerkki ruokailutilanteesta. Aikuinen laittaa ruokailuvälineitä kärryyn. Toinen aikuinen sanoo, että nyt aikuinen (aikuisen nimi) ei huomannut. Toinen aikuinen pysähtyy ja alkaa katsomaan mitä hän ei huomannut. Toinen aikuinen jatkaa kertomalla, että nyt tuli liian korkea torni mukeista, jolloin aikuinen ei ehkä osannutkaan laskea neljään. Mukin laittanut aikuinen toteaa, ettei itse huomaa näitä tilanteita ja pyytää vieressä ollutta lasta auttamaan mukien laskemisessa. Asian esiin nostanut aikuinen kysyy vieressä istuvalla lapsella, että tietääkö tämä miksi mukitorneissa saa olla vain neljä mukia. Lapsi ei tiennyt ja aikuinen alkaa kertoamaan, että yhtenä päivänä hänen viedessä kärryjä mukit kaatuivat kaikki lattialle. Tämän tapahtuman jälkeen aikuinen oli ruvennut keskustelemaan mukitorneista lapsille ja lapsilta oli syntynyt ehdotus, että sopiva mukimäärä voisi olla neljä mukia. Tällöin torni ei kaatuisi niin herkästi. Tämän myötä on muodostunut yhteinen toimintatapa ryhmään.

Toimintatavoissa esiin nousi lapsen mahdollisuus vaikuttaa itsen ja omaan arkeen. Lapsella on esimerkiksi tiettyjen reunaehtojen puitteissa mahdollisuus vaikuttaa moneen.

Lapsi voi vaikuttaa miten ja milloin hoitotilanteisiin siirtyy tai millaisin eri tavoin toiminta siellä toteutuu.

Pyydetään että lähdetään ulos, tai että ollaan päätetty yhdessä, että lähdetään ulos.

Lapsella on mahdollisuus osallistumiseen tai osallistumatta jättämiseen hoitotilanteissa, vaikka ne toteutuvat pääsääntöisesti päivärytmin mukaisesti. Mahdollisuus olla osallistumatta näkyy aamupalalla, lepoaikaan. Näissä tosin lapsi on syönyt jo kotona tai lähdessä kotiin. Osallistumiseen vaikuttavina tekijöinä voidaan nähdä vaikuttavan myös lapsen yksilölliset tarpeet.

Jos joku näyttää väsyneeltä, niin se voi jonakin päivänä mennä aikaisemmin nukkumaan. Tai jos joillain on hyvät leikit kesken, niin sitten voidaan siitä antaa sitä leikkiaikaa vähän enemmän. Ja on myös mahdollista jättää leikit kesken lepoajan ajaksi.

6.3 Lapsen yksilöllisyys

Kokemukseen syntyvän tapahtumaprosessin pitää olla sellainen, että se synnyttää lapselle itselleen kokemuksen osallisuudesta. Esimerkiksi kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta edellyttää lapsen huomioimista tai lapsen tekemien aloitteiden vastaanottamista ja huomioimista kuten alla olevasta kasvattajan kommentista selviää.

Lapselle tulee sellainen kokemus että, että ihan aidosti ollaan hänen, hänestä ja hänen asioistaan kiinnostuneita.

Edellä kuvattu aikuisen määrittelemä prosessi voi synnyttää lapselle osallisuuden kokemuksen, mutta varmuutta siitä ei voi saada ilman lapsen omien näkemysten kuulemistä ja huomioimista.

Lapsen yksilöllisillä tekijöillä on vaikutusta lapsen osallisuuden näkymiseen. Lapsen yksilölliset tekijät voivat muotoutua taidoista, kyvykkyydestä ja iästä, mutta yhtä lailla myös lapsen halusta tai tunne- ja vireystilasta. Lasten välillä näkyy eroja muun muassa siinä, miten he tekevät aloitteen. Lapsen tekemä aloite voi olla sanallinen; kertova tai kysyvä,

kehonkieleen liittyvä, tunneilmaisu, sanaton tai toiminnallinen. Erot voivat näkyä muodon lisäksi siinä, kuinka paljon lapset tuovat itseään esiin ja hakevat huomiota. Tällä voidaan nähdä olevan vaikutusta siihen, miten osallisuus kulloinkin näkyy. Joku lapsi saattaa yrittää useamman kerran, hyvin pitkään ja äänekkäästikin. Joku toinen lapsi taas antaa asian olla ilman sen kummempaa asian esiin nostamista. Sama lapsi voi joissain hetkessä olla hyvinkin paljon esillä, kun taas toisessa tilanteessa enemmänkin taustalla. Lapsen osallisuuden näkyminen voi myös samassa tilanteessa kuten pukemistilanteessa vaihdella nopeastikin.

Toisinaan lapsen yksilöllinen huomioiminen vaatii tiettyjä toimia. Valmiiksi laittamisen voidaan nähdä edistävän tai estävän lapsen mahdollisuutta itsenäiseen toimijuuteen. Valmiiksi lattialle laitettut vaatekorit/ vaatteet voivat käynnistää lapsen aktiivisuuden pukemiseen. Lapsi voi olla hoitotilanteissa hyvinkin kykenevä itsenäiseen ja aktiiviseen toimijuuteen. Lapsen kyvykkyys toimijuuteen voidaan nähdä osallisuutta mahdollistavana tekijänä, kyvykkyys ei sitä kuitenkaan itsessään takaa. Tässäkin saadulla kokemuksella on merkitystä. Kokemuksella voidaan lisätä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta, joka taas näkyy lapsen myöhemmässä toimimisessa. Mahdollisuuksien esiin nostamisen myötä lapselle syntyy halua kokeilla uudestaan ja lapsi voi nähdä tilanteissa uusia mahdollisuuksia.

Lapsi voi vaikuttaa monin tavoin hoitotilanteiden toteutuksen muotoihin. Lapsella on mahdollisuus vaikuttaa hoitotilanteen kulkuun ja etenemiseen monissa sen eri vaiheissa. Lapsi voi vaikuttaa esimerkiksi missä lepää. Yhdessä ryhmässä lapsen yksilölliset tarpeet pyritään huomioimaan kahden lepotilan avulla. Ryhmässä on kaksi erillistä tilaa; nukkaritila, jossa saa rauhan nukkumiseen ja lepotila niille, jotka eivät unta enää tarvitse. Huoltajien näkemykset huomioidaan ja kuullaan lasten sijoittumisen yhteydessä. Yhden kasvattajan mukaan lapsella on mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi lepopaikkaansa, sillä paikkoja on helppo vaihtaa esimerkiksi lakananvaihtopäivänä. Toisen kasvattajan mukaan se, että saa valita missä päässä pää on voi olla lapselle tärkeää. Lapsi voi vaikuttaa asioihin, jotka vaikuttavat hänen lepoon tukevin tekijöinä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi mukavampi tyyny tai mieluinen unikaveri. Unikavereina lapsilla voidaan nähdä hyvin erilaisia tavaroita, aina pikkuautosta, pehmoleluun tai kovaan eläimeen. Oleellisesti näissä lapsen yksilöllisten tekijöiden huomioimisessa vaikuttaa lapsen kanssa käyty keskustelu asioista.

Yhdessä lapsen kanssa ennen lepohetkeä ja lepoetken jälkeen pohditaan et mikä vois auttaa siinä, että se lepääminen itsellä onnistuisi ja rentoutuminen myös.

Ruokailuissa lapsi voi valita minkä verran ottaa ruokaa, minkä verran syö. Aikuinen toimii näissä tilanteissa usein ohjaten, keskustellen ja kysellen lapsen mielipidettä lapsen ruoanmäärästä; jaksatko varmasti kaiken mitä otat tai luuletko että tuo määrä riittää. Keskusteluissa nousee esiin myös muiden lasten huomioiminen, että ruokaa riittää kaikille. Pukemis- ja riisumistilanteissa lapsi voi vaikuttaa mitä riisuu tai pukee päällensä. Nämä vaikuttamisenmahdollisuudet voivat syntyä lapsen aloitteesta sekä yhdessä käydyn keskustelun kautta. Tämän lisäksi lapsella on mahdollisuus tehdä itsen ja omaan arkeen liittyviä valintoja yksilöllisen kyvykkyyden mukaan. Valintojen tekemisessä harjoitellaan valintoihin liittyvää sitoutumista sekä ymmärtämään valintojen vaikutusta ja seurauksia. Tämä tapahtuu yhdessä keskustellen ennen tilannetta, tilanteen aikana tai tilanteen jälkeen.

Voi myös lapsen kanssa miettiä, et millä tavalla. Voitko sää nyt levätä, jos sulla on siellä legotalo, siellä sängyssä.

Omien valintojen tekemisen lisäksi lapsella on mahdollisuus kokeiluun. Lapsella on mahdollisuus aina myös kieltäytyä, mutta aikuinen tukee ja kannustaa lapsen halukkuutta kokeiluun. Kasvattajan näkemyksen mukaan kokeilun mahdollisuus tulee antaa jokaiselle, riippumatta lapsen yksilöllisistä tekijöistä, tai siitä miten hyvin lapsella on mahdollisuus onnistua. Mahdollisuus tulee antaa uudestaan ja uudestaan, vaikka lapsi siinä epäonnistuisikin.

Me keskustellaan etukäteen, että jos ne alkaa häiritä niin sit aikuinen ottaa ne sinne, ne lelut rauhoittumaan johonkin sivuun. Ja lapsi saa ne sitten lepoetken jälkeen, mut lapsi saa siitä huolimatta mahdollisuuden kokeilla sitä uudelleen.

Lapselle on mahdollisuus vaikuttaa omaan arkeen. Lapsen osallistuminen päivittäisiin hoitotilanteisiin voi tapahtua poikkeavan rytmin mukaisesti, mikäli se on lapselle tarpeen. Tässä vaikuttavina tekijöinä voitiin nähdä vaikuttavan lapsen ikä sekä mahdollinen aiempi kotiinlähtö.

Esimerkki lapsen rytmistä. Lapsi tulee nukkuvana hoitoon. Lapsi saa jatkaa unia vaunussa ja lapsi nukkuu aina muiden lasten lepo hetkeen saakka. Lapsi syö muiden siirtyessä lepäämään ja on hereillä, leikkii toisten ollessa lepo hetkellä.

Toisaalta myös lapsen yksilöllisiä tekijöitä huomioimalla pyritään mahdollistamaan jokaiselle mahdollisimman mukava hetki. Hoitotilanteisiin kuluva aikaa voidaan esimerkiksi lyhentää porrastamalla lepo hetketuloa tai huomioimalla siinä lapsen tarpeet.

Jotka ei niinku nuku tai noi isommat niin, ne tulee sinne myöhemmin, että heidän ei tarvii olla siellä niin kauaa. Mahdollisimman lyhyt aika niille, jotka ei siellä viihdy ja sit vois tehdä jotain muuta et aikuinen mahdollistais sen.

Kasvattajien näkemysten mukaan vanhemmat voivat oleellisesti vaikuttaa joihinkin lapsen vaikuttamisen mahdollisuuksiin sitä rajoittaen tai mahdollistaen. Huoltajien kanssa keskustellaan muun muassa siitä, missä lapsi nukkuu tai minkä verran lapsen toivotaan nukkuvan. Lisäksi huoltajat määrittelevät millaisia vaatetusvaihtoehtoja lapsella päiväkodissa ylipäättään on mukana. Huoltajat voivat myös vahvistaa lapsen kuulluksi ja nähdyksi tulemistä sekä mahdollisuutta vaikuttaa omaan arkeen.

Kyllähän perheet päättää mitä ne lapsellensa tuo ja me täällä niinku sit sitä, puetaan niitä vaatteita mitä siellä on, mutta lapsi ei kyllä varmastikaan pääse kauheasti vaikuttamaan.

Yhdellä lapsella, joka ei ois millään halunnut, ja äidiltä tuli jo viesti, ettei halua mennä, niin hänelle mä annoin taskulampun ja sit hän teki varjokuvia seinään.

6.4 Aikuisen ajattelu, toiminta ja vastuu osallisuudessa

Aikuisen ajattelun ohjavana tekijänä voidaan nähdä osallisuuden määritelmän ymmärrys. Osallisuus nähdään laajana asiana, jossa lapsen kuulluksi tuleminen, toimijuus sekä vaikuttaminen itseen, omaan ja yhteiseen arkeen nousevat esiin. Osallisuus nähdään laajana

ja arkisena asiana sekä työtä ohjaavana ajattelumallina tai ajattelutapana, joka ei ole sidottu mihinkään tiettyyn tapahtumaan. Osallisuuden tunnistamiseen liittyvien mahdollisuuksien löytäminen ei ole kuitenkaan aina helppoa ja kasvattajan mukaan siihen saattaa myös jopa sokaistua.

Tosi laaja, mitä ei voi sillain yksitellen. Lapsen osallisuus on sitä mun mielestä, että lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi jokaisessa hetkessä, jokaisena päivänä ja vaikka ei olisi vielä sanoja lapsi voi silti tulla nähdyksi ja kuulluksi. Ja osallisuus on enemmän semmonen ajatusmalli tai ajatustapa mikä ohjaa sitä omaa työtä. Eikä niinkään, että osallisuus on jossain tietyssä hetkessä tai joku tietty tapahtuma vaan se on se lapsen kokemus siitä, että se pääsee itse vaikuttamaan omaan arkeensa.

Sitä, että lapsi pääsee vaikuttamaan arkeen ja siihen mitä tehdään päivittäin. Lapsella on täysi oikeus keksiä mitä me tehdään, mutta me aikuiset annetaan sille raamit, sille toiminnalle. Se, että aikuinen antaa ne raamit, mutta lapsi keksii sen sisällön.

Aika laaja, se on sitä, että saa vaikuttaa siihen päiväänsä, siihen mitä tekee, haluaako hän osallistua. Saa olla mukana kaikissa mitkä häntä koskee. Kysytään myös. Saa ottaa itse ruokaa, päättää sängyssä, miten päin nukkuu. Semmoisia niin kun, et aikuinen ei vain määrää. Hän saa itse niin ku päättää.

Lapsen mahdollisuutta vaikuttaa itseensä ja tietenkin myös muhin liittyvissä asioissa. Tuoda oma mielipide esiin. Saada, päästä kuulluksi tai jotenkin tulla kuulluksi ja myös oppia kuuntelemaan. Se on yhteistä tekemistä...Oppimista muilta ja oppimista niin ku itsestä, se syyseuraus suhde, et omilla valinnoilla on vaikutusta ja ymmärtää se.

Aikuisella voi olla erilaisia näkemyksiä ja ajatuksia lapsesta, lapsen kyvykkyydestä ja avun tarpeesta. Aikuisen näkemykset lapsesta oppijana ja lapsesta ovat vaikuttamassa siihen millaisia mahdollisuuksia lapsella on osallisuuteen. Aikuinen voi nähdä isommat lapset sellaisina, jotka eivät apua esimerkiksi pukemistilanteessa tarvitse.

Meilläkin niin pieniä että tarvitsevat apua, mutta isommat nyt ei ihan hirveästi enää sitten, ne osaa kyllä hoitaa homman.

Kasvattajilla on yhtenäinen näkemys siitä, että jokaiselle lapselle tulee taata osallisuus, vaikka lapsella ei olisi vielä sanoja. Lapsen mahdollisuus tuoda omia asioitaan julki nähdään tärkeänä lapselle, lapsen itsensä kannalta, mutta myös muiden taitojen oppimisen kannalta. Tässä tarvitaan lapsen yksilöllistä huomioimista, joka tapahtuu lapsen tuntemisen, havainnoinnin ja huomioimisen kautta. Lapsituntemuksen voidaan nähdä auttavan näkemään lapsen ideoiden huomioimisessa sekä näkemään esimerkiksi niitä asioita, joissa lapsi tarvitsee aikaa, tilaa tai enemmän ohjausta.

Et vähän katsoo, havainnoi sitä lapsen pukemista ja riisumista. Kun sä tunnet lapsen, niin sä pystyt toimimaan, toimimaan sitten sen lapsen kanssa. Kun on hitaamman puoleinen pukija kyseessä, niin se, että oikeasti antaa aikaa, antaa sen lapsen olla rauhassa, että hän saa itse puettua. Siinä hän se lapsi oppii, kun hän itse pukee eikä pue ja tee puolesta.

Jos lapsi tarvitsee yksityiskohtaisempaa tai tarkempaa ohjausta tai niin ku pilkottuna pienempiin osiin niin aikuinen, aikuisen rooli on tehdä se tilanne sellaiseksi, että kyseinen lapsi kullakin taidoilla pystyy siitä selviytymään.

Lapsituntemuksen myötä aikuinen voi hyödyntää lapsen mielenkiinnonkohteita osana päivittäisiä hoitotilanteita, jotta lapsella olisi tilanteessa helpompi toimia tai olla. Tällä tavalla aikuinen tukee lapsen osallisuuden kokemuksen syntymistä.

Tossa usein on esimerkiksi laulettu ja loruteltu noita semmoisia juttuja mitkä niin kun auttaa siinä pukemisessa.

Aikuinen voi tehdä hoitotilanteissa lapsen tai tilanteen havainnointia, tulkintaa ja arviointia. Lapsi voi olla tässä myös itse mukana. Kasvattajan näkemyksen mukaan aikuinen voi tehdä ratkaisun myös itsenäisesti ja silloin aikuinen voi miettiä ratkaisua lapsen motiivointiin tai tilanteessa selviytymiseen, siitä näkökulmasta miltä tilanne kulloinkin näyttäytyy.

Havainnoi, katsoo sitä lapsen pukemista ja riisumista, että tarviiko se siinä oikeasti apua. Mietit sen ratkaisun siihen että, miten saat lapsen pukemaan ja myös se ratkaisu, että mitä jos auttaisinkin tänään, koska tiedän, että lapsi oikeasti osaa.

Aikuisen vastuuta tarkastellessa kasvattajien näkemykset näyttäytyvät hyvin samanlaisina. Aikuisen vastuuksi kasvattajat nostavat lapsen hyvinvoinnin ja siihen vaikuttavat tekijät, lapsen edun, koskemattomuuden ja turvallisuuden.

Semmoiset niin kun turvallisuuteen ja niin kun lasten siihen, niin kun esimerkiksi koskemattomuuteen, että ei saa satuttaa. Aikuinen päättää koska ei niissä ole niin kun vaihtoehtoa.

Kaikki kasvattajat nostivat esiin aikuisen roolin turvallisuuden tuojana sekä ylläpitäjänä. Sellaiset tilanteet, joissa lapselle itselleen tai toiselle lapselle on vaaraa, koettiin tilanteina, joissa aikuisen tulee pysäyttää, toimia ja tehdä päätös heti. Keskustelu yhdessä lapsen kanssa voitiin käydä jälkikäteen.

Pyrkiä luomaan jokaiselle lapselle semmonen mukava, turvallinen ilmapiiri.

Aikuisen rooli on olla se turvallinen, se turvantuoja, kaikissa tilanteissa. ...Aikuisen tehtävänä on katkaista turvallisuuden nimissä se tilanne ja sen jälkeen keskustella sitä vasta siitä asiasta.

Kasvattajien näkemysten mukaan aikuisen tulee taata lapselle fyysisten ja psyykkisen hyvinvoinnin edellytyksiä. Aikuisen vastuulla nähtiin se, että lapsi ei voi lähteä ulos liian kevyellä vaatetuksella tai lapsi saa riittävästi ravintoa tai lepoa. Lapsen osallisuus ei kasvattajan näkemyksen mukaan ole vain lapsen päätöksestä tai lapsen ehdoista käsin tapahtuvaa, vaan aikuisen tulee käyttää omaa ammattitaitoaan. Toisinaan tilanteessa kasvattajan näkemyksen mukaan aikuisen tulee ottaa se johtajan rooli.

Aikuisen voidaan ajatella tekevän päätöksiä yksinään tai yhdessä lasten kanssa. Osallisuutta estävänä pidetään sellaista aikuisen toimintaa, jossa lapsella ei ole mahdollisuutta

mieltä itse tilannetta ja mitä on tekemässä. Lapsen osallisuutta estäväksi kasvattajien näkemysten mukaan katsotaan myös aikuisen yksinään ja ylhäältäpäin tekemät päätökset ja määräykset, jotka koskettavat kaikkia. Etenkin silloin, jos siihen ei liity keskustelua lapsen kanssa.

Määrää periaatteessa ylhäältäpäin sen, että sä nyt teet vaan näin koska mä käsken.

Rauhallisuuden ja turvallisuuden takaamisessa aikuisella nähdään olevan merkittävä rooli. Kahden kasvattajan mukaan asioita voidaan tarkastella eri näkökulmista ja lopullisessa huomioida aikuisen tekemään päätökseen voitiin aina liittää myös keskustelua lapsen kanssa. Lapsen mahdollisuutta vaikuttaa ja kokeilla pidettiin tärkeänä ja sellainen lapselle tulee myös antaa.

Totta kai, niin kun sä, aikuisena tiedät, että ulos me ei voida lähteä toppahaalarissa, kun sataa kaatamalla vettä. Lapsi ei voi lähteä sinne pihalle paleltumaan, ei voi lähteä kastumaan. Mutta se, et siitäkin voi keskustella lapsen kanssa ja antaa kokeilla, mikäli se on mahdollista.

Hoitotilanteet on mahdollista nähdä osana kasvatuksen, oppimisen ja leikin mahdollisuuksia. Näissä tilanteissa voidaan nähdä muun muassa tilannetta siivittävää leikkiä, joka on saattanut alkaa jo ennen tilanteeseen tuloa tai itse tilanteessa. Tällaisia näkyi muun muassa pukemis- ja riisumistilanteissa sekä ruokailutilanteissa.

Esimerkki ruokailuun tulosta. Lapset ovat aikuisen mukana hakemassa ruokakärryä. Ruokakärryä lastataan ja lopussa muutama lapsi kiipeää kärryn alaosaan matkustajiksi. Aikuinen lähtee naurahtaen työntämään kärryä, tuumaten samalla, tänään syödäänkin lapsia.

Aikuinen voidaan nähdä mahdollistavan hoitotilanteissa monenlaisten keskustelujen synnyn. Esimerkiksi ruokailutilanteessa voidaan nähdä lapsen aloitteesta alkanutta keskustelua harjoiteltavista tai opituista taidoista vaikkapa vessatoimiin liittyen. Pukemistilanteessa voi syntyä oppimistilanne lapsen nimeen liittyvien kirjainten pohtimisesta. Kasvattajien näkemysten mukaan tilanteen näkeminen vain pukemisena, ruokailutilanteena tai

lepohetkenä voidaan nähdä kaventavan osallisuutta. Hoitotilanteissa voi syntyä myös ideoita ja ajatuksia myöhemmin arjessa toteutettaville toiminnoille kuten retkille. Tässä aikuisen toiminta, voi joko tukea tai estää niiden etenemisen. Dokumentointia voidaan pitää kasvattajan mukaan tässä tärkeänä. Lisäksi jopa lapsen haastamista asian muistuttamiseen voidaan kasvattajan näkemyksen mukaan pitää mahdollisena.

Kun lapselta tulee ideoita joka hetkessä. Muistat kirjoittaa sen, tai haastat lasta siinä, että muistutapa minua.

Aikuisen läsnäolo hoitotilanteissa nousee kaikkien kasvattajien näkemyksistä esiin. Läsnäoloon voi vaikuttaa tilanteessa vallitsevat tekijät. Hoitotilanteissa kuten pukemistilanteissa tapahtuu monia asioita saamaan aikaan. Näissä tilanteissa aikuisen huomion jakaminen jokaiselle voi näyttäytyä haastavana. Tilanteeseen saattaa tulla myös muita ulkopuolisia tekijöitä kuten huoltajia, toinen kasvattaja tai toisesta huoneesta lapsia, jotka kiinnittävät aikuisen tai lapsen huomion toisaalle, joka vaikuttaa läsnäoloon. Tämän voidaan nähdä vaikuttavan osallisuuteen usein sitä hetkellisesti estäen tai kokonaan. Toinen aikuinen voi toimia myös lapsen osallisuuden vahvistavana tekijänä, mikäli tilanteessa on useita aikuisia ja lapsia yhtä aikaa. Aikuisen oma rauhallisuus, vuorovaikutus ja johdonmukaisuus, sekä sijoittuminen lasten tasolle näyttävät tukevan hyvin lapsen osallisuutta esimerkiksi kuulluksi ja nähdyksi tulemisen osalta.

Esimerkki lepohetkeltä. Lapsi on yläsängyssä lepäämässä. Lapsen unikaveri tippuu lattialle. Lapsi sanoo hiljaa supisten satua lukevalle tämän aikuisen nimeä. Aikuinen ei kuule. Lapsi sanoo uudelleen aikuisen nimeä. Aikuinen ei kuule. Lapsi sanoo vielä kolmannenkin kerran aikuisen nimeä jatkaen aikuiselle, että mun unikaveri tippu. Aikuinen ei kuule. Toinen aikuinen, joka on samassa tilassa toisen lapsen luona sängyssä vastaa lapselle, sä voit mennä hakemaan sen sun kaverin sieltä lattialta.

Aikuisen läsnäololla voidaan nähdä olevan vaikutusta myös siihen, mitä asioita tilanteesta nousee esiin ja mihin tartutaan. Kasvattajan näkemyksen mukaan myös aikuisen omat mielenkiinnot ja huomiot ovat vaikuttamassa siihen, millaisista asioista lähdetään tai ei lähdetä keskustelemaan. Aikuinen voi tarttua yksipuolisesti tai omien intressien mukaisesti lasten esiin nostamiin asioihin ja tämän voidaan nähdä kasvattajan kokemuksen mukaan kaventavan lapsen osallisuuden mahdollisuuksia.

Se kanssa kaventaa osallisuutta, jos kauheen yksipuolisesti tartutaan joihinkin ideoihin omien kiinnostuksenkohteiden mukaisesti vaikka. Tarkoitansiiis aikuisen kiinnostuksenkohteita.

Lapsen osallisuudessa lapsen aloitteiden, ideoiden, omien mielipiteiden tai mielenkiinnonkohteiden huomioiminen aikuisen toimesta vaikuttaa siihen, toimiiko aikuinen osallisuuden mahdollistavana vai sitä estävänä tekijänä. Lapsen osallisuus ei tarkoita, että kaikki tapahtuisi aina vain lapsen aloitteesta käsin. Aikuinen voi huomioida lapsen tekemät aloitteet vaikka ne eivät aina toteutuisikaan. Tällöin aikuisen tulee kuitenkin huomioida ja kuunnella lasta, kertoa se myös lapselle sekä perustella miksi hänen aloite ei voi toteutua.

Esimerkki ruokailusta. Lapsi on ottamassa ruokaa. Lapsi ottaa lautaselle ison annoksen porkkanaraastetta. Aikuinen pysähtyy lapsen kohdalla ja sanoo, onpas sulla iso annos raastetta. Jaksatko varmasti syödä kaiken. Lapsi vastaa joo mä tykkään siitä. Aikuinen vastaa selvä ja poistuu tilasta. Lapsi menee pöytään. Toinen aikuinen huomaa annoksen ja aloittaa keskustelun lapsen kanssa. Aikuinen sanoo lapselle, että onpas sinulla iso annos raastetta. Jaksatko varmasti syödä sen? Lapsi vastaa niin...mä tykkään siitä. Aikuinen jatkaa. Niin, mutta jäiköhän sitä nyt muille yhtään, kun sulla on noin paljon ja katsoo raaste astiaa. Otetaan siitä vähän pois, että riittää kaikille, kun et ole siitä vielä kerennyt syödä. Aikuinen ottaa lautasen lapselta, lapsi yrittää vielä sanoa mää tykkään siitä. Aikuinen käy laittamassa raasteesta osan pois. Ruokailun lopussa lapsi istuu vielä pöydässä. Aikuinen menee keskustelemaan lapsen kanssa kysyen eikö tämä jaksaa syödä enää? Lapsi sanoo, ettei jaksaa. Aikuinen sanoo, että taisi olla sittenkin vielä liikaa, vaikka osa laitettiin pois. Lapsi vie loput pois.

Aloitteen tekijänä voi olla myös aikuinen. Aikuisen esiin nostamat asiat, huomioidot, kysymykset sekä aikuisen toteuttama toiminta, herättää lapsen kiinnostuksen kertomaan, toimimaan tai vaikuttamaan asioihin. Ruokailutilanteissa yhtenä tällaisena voi näyttäytyä aikuisen omat eväät tai aikuisen toiminta kuten leivän voitelu lusikalla. Lapsen kiinnostus auttamiseen voi alkaa myös aikuisen kehotuksen tai kysymisen kautta, jossa tiedustellaan lapsen halua auttaa vaikkapa kattamisessa tai petaamisessa.

Aikuinen voi toimia lapsen osallisuuden tukijana. Tällöin aikuinen tuo lasta itseään esille tai lapsen toimijuutta esille kehumalla. Lapsen kehuminen ja onnistumisten esiin nostaminen näyttäisi vahvistavan lapsen sitoutumista, halua tehdä, kokeilla itse sekä tukevan osallisuutta. Aikuinen voi mahdollistaa lapsen mahdollisuuden kokeiluun riippumatta tämän yksilöllisistä tekijöistä, kuten iästä tai kyvyistä. Hyvin pienikin lapsi voidaan nähdä oma-aloitteisena ja aktiivisena toimija, jolloin sitä myös tuetaan antamalla lapselle mahdollisuuksia. Kasvattajan näkemyksen mukaan aikuisen asenne ja kyky lapsen toimijuuden näkemiseen on tässä tärkeää.

Se asenne on aikuisella siinä tärkeä. Että näkee ne lapset niin ku toimijoina eikä semmosina, että joita pitää vaan käskyttää ja holhota.

Aikuisen voidaan nähdä antavan ohjeita ja ohjeistavan hoitotilanteissa. Aikuisen ohjeiden esittämisen muodossa on eroja. Kasvattajien näkemysten mukaan ohjeistaminen ja ohjeiden antaminen ei sulje pois osallisuutta. Kasvattajan rooli ohjeiden antamisen näkökulmasta, voidaan kasvattajan mukaan nähdä kuitenkin häilyvänä. Lapsen osallisuutta nähtiin sisältyvän sellaiseen ohjeiden antamiseen, johon sisältyi keskustelua, asian/tiedon jakamista sekä perustelemista. Mikäli asiaa ei perustella lapselle, voi ohje kasvattajan näkemyksen mukaan näyttäytyä vain aikuisen vallankäyttönä, jolloin siihen ei myöskään liity lapsen osallisuutta.

Täytyy miettiä sitä, että miten sen asian tuo ilmi, että se rooli voi olla välillä vähän häilyvä. Että onko se semmonen niinku ylhäältäpäin tuleva ohje vai onko semmonen yhdessä mietitty ohje.

Miksi jotain ei voi tehdä, niin silloin siinä ei tapahdu minkäänlaista oivaltamista ja oppimista myöskään lapsen kohdalla, ja se vaan tuntuu epärealistilta. Aikuisen vallankäytöltä, eihän lapsi sitä, sillä tavalla osaa nimetä mut.

Aikuisen voidaan nähdä ohjeistamisen lisäksi auttavan lasta alkuun, motivoivan tai nostavan esiin mahdollisuuksia, missä asioissa lapsi voisi toimia itse. Lapsen voidaan nähdä

tekevän monia asioita myös yhdessä aikuisen kanssa. Kädestä pitäen auttamalla tai yksinkertaisilla selkeillä ohjeilla voidaan taata lapselle mahdollisuus osallisuuteen. Aikuisen voi kehoittaa ja kysymyksen avulla haastaa lasta kokeilemaan. Kokeilun mahdollisuuden antaminen voi näkyä kysymyksenä: Kokeiletko laittaa itse? Kokeilisitko itse? Haluatko itse kokeilla? Haluatko itse kaataa vai kaadanko minä? Saatko itse? Saanko auttaa? Tarviitko apua? Toisaalta sama voi näkyä myös kehotuksena kuten: Kokeilepa laittaa itse. Voit ottaa itse. Pipon saat itse, laitapa se. Yritäpä itse ensin, mä autan sitten.

Lapsen auttamisen voidaan nähdä johtavan myös siihen, että lapsi ei pääse kokeilemaan, harjoittelemaan tai tekemään itse. Tällöin aikuinen päätyy tekemään asiat lapsen puolesta eikä lapsella ole mahdollisuutta osallisuuteen. Kasvattajan näkemyksen mukaan aikuinen voi ajatella lapsen tarvitsevan apua ja tekee tästä syystä asian lapsen puolesta, lasta haastamatta. Valmiiksi laittaminen voidaan kasvattajien näkemysten mukaan nähdä lapsen osallisuutta estävänä, varsinkin jos se estää lapsen mahdollisuuden esillä oloon, toimijuuteen tai vaikuttamiseen. Kasvattajan näkemyksen mukaan aikuisen tulee miettiä erilaisia keinoja ja pyrkiä löytämään juuri kyseiseen tilanteeseen ja kyseisen lapsen kanssa sopiva. Tämä voidaan nähdä toisinaan haastavana.

Aikuinen esittää hoitotilanteissa usein erilaisia kysymyksiä. Aikuinen voi esittää lapselle myös vastakysymyksen, jolloin lapsella syntyy mahdollisuus pohtia asiaa itse. Kasvattajien haastatteluissa kyselemisen ja kysymisen katsottiin mahdollistavan hyvin lapsen osallisuutta. Kysymysten kautta toimimista, toivoi yksi kasvattaja myös omaan toimintaan lisää. Kysymyksen esittämisen muodossa ja sekä kysymyksen jälkeen johtavalla toiminnalla on merkitystä osallisuudessa. Kasvattajan näkemyksen mukaan kysymyksen esittämisessä täytyy olla tarkkana, sekä hyvä miettiä miten kysymyksen muotoilee. Kysymyksessä voidaan merkittävänä nähdä myös, mitä lapselta kysymisellä oikeastaan haetaan, tai onko lapsen vastauksella lopulta mitään merkitystä. Lapsen vastauksen huomiotta jättäminen ei takaa lapsen osallisuutta. Hoitotilanteissa voidaan nähdä tapahtuvan myös tällaista kysymistä.

Esimerkki pukemistilanteesta. Aikuinen esittää lapsille kysymyksen: - ”Mitä luulette tarvitaanko me kurahousut?”- Lapset vastaavat yhteen äänen- ”joo.”- Aikuinen siirtyy yksin ovelle katsomaan ja tuumaa itsekseen - ”ei me kyllä tarvita”- Asiaa ei perustella tai avata lapsille eikä kurahousuja myöskään pueta.

Vuorottelun voidaan nähdä mahdollistavan hyvin tasavertaisen mahdollisuuden osallisuuteen. Tämä vuorottelu toteutuu usein aikuisen johdolla ja esimerkin kautta, mutta lapsella näyttäisi olevan mahdollisuus vaikuttaa vuorottelun käytänteisiin. Lasten kanssa voidaan käydä keskustelua ja sopia yhdessä esimerkiksi millaisia vihjeitä annetaan. Vuorottelussa aikuisen tulee olla tarkkana ja herkillä, jotta lapsi ei jää ulkopuolelle ja huomioidatta. Mikäli näin käy, aikuinen voi vaikuttaa lapsen osallisuuden kokemukseen nostamalla aidosti esiin oman erehtymisensä.

Esimerkki lepo hetkeltä. Aikuinen sanoo vuorollaan lapsen nimen, joka saa nousta ja ryhtyä petaamaan petiään. Yksi lapsi makaa pitkään patjallaan, kun toiset lapset touhuavat jo muuta tämän ympärillä. Hetken kuluttua aikuinen havahtuu ja huomaa omaa vuoroaan odottavan lapsen. Aikuinen antaa lapselle luvan nousta. Aikuinen pahoittelee ja pyytää anteeksi, ettei huomannut lasta aiemmin. Lisäksi aikuinen kehuu lasta siitä, kuinka hienosti tämä jaksoi odottaa omaa vuoroaan.

Hoitotilanteissa keskustelu yhdessä lapsen kanssa näkyy vahvasti. Aikuinen tuo lapselle tietoon päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä sekä perustelee omia päätöksiään ja toimintojaan, käyden keskustelua lapsen kanssa. Lapselle annetaan, niin ikään mahdollisuus olla mukana päätöksenteossa, tiettyjen reunaehtojen puitteissa. Reunaehtoina voivat vaikuttaa jo tehdyt ratkaisut, tai toimintaa säätelevät säädökset, kuten alla olevasta esimerkistä selviää.

Esimerkki uloslähtö tilanteesta: Lapsi tulee hoitoon ja sanoo ettei halua lähteä ulos. Aikuinen aloittaa lapsen kanssa asiasta keskustelun ja yrittää saada lapsen mukaan käynnissä olevaan leikkiin, jossa ulos lähdetään tutkimaan tontunjälkiä. Pukemistilanne etenee lapsen edelleen vastustaessa ulos lähtöä. Aikuinen tuo lapselle esiin tiedon päivän toiminnasta sekä mahdollisuudesta vaikuttaa omaan olotilaan tai toisena päivänä tapahtuvaan toimintaan. –”Nyt on näin, kukaan ei jää sisälle...toisena päivänä voit ehdottaa sisälle jäämistä...tänään nyt ei onnistu tämä keskustelu, itse voit päättää oletko mökötystuulella vai piristykö...”- Seuraava aikuinen jatkaa lapsen kanssa asian selvittelyä ensimmäisen siirtyessä jo yhden lapsiporukan kanssa ulos. Aikuinen kertoo lapselle tapahtuvat toiminnot, sekä syyt miksi

aikuinen ei voi jäädä yhden lapsen kanssa sisälle. Näitä aikuinen perustelee sillä, että toisella aikuisella on liikaa lapsia ulkona ja aikuisen vastuulla on huolehtia lapsesta, eikä tämä voi jäädä yksin sisälle. Lapsi esittää useita kysymyksiä aikuiselle, kuten miksi joku tuolla pelaa, johon aikuinen vastaa rauhallisesti ja lapsen kanssa keskustellen sekä asioita perustellen. Lapsi vastustaa edelleen uloslähtöä. Toinen aikuinen antaa ja kertoo lapselle kaksi vaihtoehtoa, joista hän voi valita. Aikuinen kertoo nämä vaihtoehdot myös viimeiselle aikuiselle, joka saapuu tilanteeseen. Lapsi voi valita tuleeko hän ulos toisen vai viimeisen aikuisen lapsiporukan mukana, mutta ulos mennään. Viimeinen aikuinen tuo lapselle esiin annetut kaksi vaihtoehtoa ja pyytää lasta tekemään niistä päätöksen. Lapsi miettii hetken ja tekee valinnan. Lapsi siirtyy ulos viimeisen aikuisen lapsiporukan mukana.

Kaikkien kasvattajien näkemyksissä yhdeksi aikuisen rooliin ja vastuuseen liitettäväksi tekijäksi nousi rauhallisuuden takaaminen kaikissa hoitotilanteissa. Pienemmissä ryhmissä toimisen ja porrastuksen voidaan nähdä vaikuttavan tähän, mutta ne eivät sitä itsessään takaa. Rauhattomuutta ja sitä lisäävää melua näyttää syntyvän myös tilanteessa, jossa on vain muutama lapsi ja aikuinen paikalla. Aikuisen toimintatavoissa voidaan nähdä eroja, siinä millaisen toiminnon aikuinen katsoo olevan häiritsevää, sekä miten ja mihin puututaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Päivittäisissä hoitotilanteissa lapsen osallisuus näkyy kuulluksi ja nähdyksi tulemisena, omien mielipiteiden ilmaisemisena sekä mahdollisuutena tulla huomioiduksi omana erityisenä ainutlaatuisena itsenään. Lapsella on mahdollisuus toimijuuteen, osallistumiseen tai osallistumatta jättämiseen sekä vaikuttamiseen itseen, omaan ja yhteiseen arkeen. Mielestäni lapsen osallisuus hoitotilanteissa voi näkyä monin tavoin. Hoitotilanteet voidaan nähdä tilanteina, joissa lapsella on mahdollisuus osallisuuteen. Tässä varjostaa kuitenkin ajatus siitä, että osallisuudessa merkittävää on aina syntyvällä kokemuksella. Kokemuksen arviointi ilman asianomaisen näkemystä on taas vaikeaa, ja arviointiin liittyy toisen ihmisen tekemää tulkintaa. Ilman lapsen mielipiteen tai näkemyksen selvittämistä ei varmaa vastausta voi saada. Siihen pääseminen edellyttäisi uuden lapsen osallisuuteen liittyvän tutkimuksen toteuttamisen, lapsen näkemyksestä käsin.

Lapsen yksilölliset erot voivat vaikuttaa monella tavalla lapsen osallisuuteen. Tämä huomio osoittautui tutkijalle itselleen ajateltua suurempana kokonaisuutena. Siihen paneutuminen kasvatti omaa ymmärrystä lapsen erilaisuudesta, ja yksilöllisyydestä myös osallisuuden näkökulmasta. Lapsen yksilöllisillä tekijöillä on vaikutusta siihen, miten lapsen osallisuus kulloinkin näkyy. Toisaalta kuitenkin saaduilla kokemuksilla on merkitystä ja jos lapselle ei näitä kokemuksia pääse syntymään osallisuuden mahdollisuudetkin voivat olla rajallisemmat. Aikuisen tulee kannustaa, rohkaista ja haastaa lasta kokeilemaan, jotta lapselle voisi syntyä kokemuksia myös tilanteista, joihin tämä ei omaehtoisesti hakeudu. Aikuisen lapsitunteuksen kautta lapsen yksilöllinen huomioiminen voi helpottua, mutta se ei itsessään sitä takaa. Keskiöön sijoittuu tällöin lapsen ja aikuisen välille rakentuva vuorovaikutus, jonka muodot vaikuttavat osallisuuden kokemuksen syntyyn.

Lapsen osallisuudessa näkyy ajatus yhteisöllisyydestä. Osallisuus tulee taata jokaiselle jäsenelle yhteisössä, vaikka sen toteuttaminen ei ole aina helppoa. Hoitotilanteissa lapsen osallisuus rakentuu vuorovaikutuksellisissa tilanteissa, joissa tilanteessa vallitsevilla tekijöillä on merkitystä. Tilanteessa vallitsevat tekijät voivat olla rakenteellisia laajempiin kokonaisuuksiin vaikuttavia, tai lapseen/lapsiin ja aikuiseen vaikuttavia tekijöitä, joita voidaan pitää muuttuvina. Osallisuus syntyy hetkissä ja on aina vallitsevien olosuhteiden ja yhteisön jäsenten vuorovaikutuksen synnyttämää. Mielestäni tässä päiväkodissa vallitsee ihailtavaa toisia kunnioittavaa, hyväksyvää, arvostavaa vuorovaikutusta, joka tukee

ja mahdollistaa hyvin lapsen osallisuuden. Vuorovaikutus luo ilmapiirin, jossa koetaan, iloitaan, erehdytään ja opitaan yhdessä.

Aikuisen rooli voi ulottua aikuisen omaa ajattelua, toimintaa ja vastuuta kauemmaksi, aina rakenteellisiin tekijöihin kuten toimintatapoihin saakka. Toimintatavoissa vallalla olevat käytännöt ja toimintatavat voivat mahdollistaa tai estää lapsen osallisuuden. Tässä tutkimuksessa olemassa olevat toimintatavat tukevat ja mahdollistavat lapsen osallisuuden pääasiassa hyvin. Erityisesti pienemmissä ryhmissä toiminen, nousee esiin osallisuutta mahdollistavana toimintatapana. Toisaalta osallisuutta estäviäkin toimintatapoja on havaittavissa, mutta mielestäni aikuinen voi olla kykenevä muuttamaan ja kehittämään niitä. Toimintatavoissa sekä erityisesti niiden sallivuuden tarkastelussa on hyvä miettiä miltä tilanne näyttää. Turvallisuustekijät nostettiin tässäkin tutkimuksessa esiin ja mielestäni juuri turvallisuuteen vedoten osallisuus voi usein estyä. Lapsen mahdollisuutta osallisuuteen voidaan tukea tarkastelemalla olemassa olevia toimintatapoja, sekä muuttamalla niitä myös yhdessä lasten kanssa.

Aikuisen oman ajattelun, toiminnan ja vastuun muotoutuminen laajaksi kokonaisuudeksi ja osallisuuteen merkittävästi vaikuttavana tekijänä ei tullut uutena huomiona, mutta silti se yllätti. Aikuisen ajattelun taustalla vaikuttavista seikoista voidaan tehdä johtopäätös, että aikuisen ymmärryksellä osallisuuden käsitteestä on merkitystä. Toisaalta aikuisen muilla ajatuksilla, näkemyksillä sekä kyvykkyydellä toimia on niin ikään vaikutusta lapsen osallisuuteen. Aikuinen vaikuttaa lapsen osallisuuteen merkittävästi ja voisikin ajatella, että lapsen osallisuutta ei ole ilman aikuisen osallisuutta. Lapsen osallisuuteen liittyy aina kuitenkin tulkintaa, eikä sen moninaisesta merkityksestä aina ota selvää. Pintaa syvemmälle tarkastelu on tarpeen, ja osallisuutta voi löytyä sellaisistakin tilanteista, hetkistä, joissa osallisuutta ei ensin suoraan huomaa. Osallisuutta tulee tarkastella osana laajempaa kokonaisuutta, eikä kokonaisuudesta irrotettuna irrallisena hetkenä tai tilanteina. Näin ollen osallisuuden liittäminen vain tiettyihin hetkiin ei ole tarkoituksenmukaista.

Aikuisen valtaan ja vallankäyttöön ei tutkimuksellisessa osuudessa päästy toivotulla tavalla paneutumaan. Tässä saattoivat vaikuttaa tutkimuskysymysten muodot. Havainto- ja haastattelumateriaalista nousi esiin kuitenkin joitain huomioita aikuisen vallankäyttöön liittyen. Näiden pohjalta voitiin tehdä johtopäätös, että aikuinen käyttää valtaa. Aikuisen vallankäyttö liittyy osaksi aikuisen vastuuta ja päätöksentekoa. Aikuisen vallankäyttö nä-

kyä lapsen edunmukaisen toimintana ja osana vuorovaikututusta. Valta nousee esiin teoriaosuudessa ja koen, että tutkimuksen tarkoitus tuoda valta positiivisemmassa valossa toteutuu. Toisaalta työ osoittautui jo tällaisenaan suuritöiseksi, joten on ihan hyväkin, että valtaan ei sen tarkemmin paneuduttu. Mielestäni valta on kuitenkin läsnä päiväkodeissa ja lapsen osallisuudessa, joten sen tutkiminen on edelleen paikallaan. Kehittämisehdotuksena voisikin tutkimuksen toteuttaa täysin vallasta käsin esimerkiksi valta päiväkodeissa. Valtaa voisi tutkia aikuisen valtana tai lapsen valtana.

Tämä opinnäytetyö oli kokonaisuudessaan hyvin pitkä, työläs ja haastava prosessi. Aineiston analyysivaihe osoittautui työn haastavimmaksi vaiheeksi sen laajuuden ja osaltaan myös oman kokemattomuuden vuoksi. Jo hyvin varhaisessa vaiheessa pohdin aineiston laajuutta ja tunnistin siihen liittyvät riskit, mutta päätin silti tarttua tähän haasteeseen.

Usko omaan tekemiseen ja pystyvyyteen olivat ajoittain koetuksella, eikä omat vaatimukset tätä yhtään helpottaneet. Lopullisten teemojen myötä usko omaan tekemiseen ja pystyvyyteen vahvistuivat. Työ osoittautui kaikessa haastavuudessa myös hyvin opettavaiseksi. Tutkimuksen tuloksia tehdessä sain huomata, että aiemmin muodostuneet näkemykset saivat laajempaa tarkastelupintaa sekä lisää ymmärrystä. Osallisuuden tarkastelu yksilöllisyydestä käsin sekä ennen kaikkea aikuisen roolista käsin, lisäsivät ymmärrystä osallisuus ilmiölle itsessään, sekä kasvattivat ymmärrystä kasvattajan työtä kohtaan. Osallisuutta ei voi mielestäni katsoa liian mustavalkoisesti. Osallisuudessa vaikuttavia tekijöitä on paljon. Osallisuudessa onkin hyvä katsoa pintaa syvemmälle, löytää erilaisia vivahteita ja näkökulmia, jotta osallisuuden ydinajatuksen tavoittaa.

8 LÄHTEET

Alasuutari P. 2011. Laadullinen tutkimus2.0. Tampere: Vastapaino.

Gjerstad E.2015. Kukkulan kuningas? Lasten ja aikuisten valtasuhteet kasvun tukena: Juva: Bookwell oy.

Kalliala M.2009. KATO MUA! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Yliopistopaino.

Kalliala M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki Yliopistokustannus.

Karila K. 2017. Mitä on varhaiskasvatuksen pedagogiikka? Lastentarhaliiton julkaisussa: Pedagogiikan aika. (9-11)

Kaskela M.& Kronqvist E-L.2007. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Helsinki: STAKES. http://www.vanhempainliitto.fi/filebank/3142-URN_ISBN_978-952-245-819-3.pdf Luettu:12.9.2017.

Kataja E. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa: Heikka J., Fonsèn E., Elo J. & Leinonen J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. (56-79). Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Kettukangas T.& Härkönen U. 2014. Lasten osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa: Heikka J., Fonsèn E., Elo J. & Leinonen J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. (96-114.) Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Koivisto P. Väitöstutkimus. 2007. Yksilöllistä huomioimista arkisissa tilanteissa” Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Koivunen P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: WS Bookwell Oy.

Leinonen, J.2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Heikka, J., Fonsèn, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. (16-40.) Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Lempäälän kunnan varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsuus Lempäälässä-vahva silta tulevaisuuteen. Lempäälän sivistystoimi.15.8.2017. https://lempaala-fi.aldone.fi/site/assets/files/1236/paikallinen_varhaiskasvatussuunnitelma_lemp_1_2017_27_7.pdf.Luettu:11.9.2017.

Puolimatka T. 2010. Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat. Minuuden rakentamisen filosofia. Hämeenlinna: Suunta-kirjat.

Puroila A-M. & Estola E. 2012. Artikkel: Lapsen hyvä elämä? Päiväkotiarjen pienten kertomusten äärellä. Varhaiskasvatuksen tiedelehti. Joynal of Early Childhood Education Research. (22-43.)

Roos P.2017.Osallisuuden polulla. Lastentarhaliiton julkaisussa: Pedagogiikan aika! (23-2.)

Sajaniemi N. 2017. Minkälainen on pieni lapsi. Lastentarhaliiton julkaisussa: Pedagogiikan aika!6-8.

Salminen J. 2017.Artikkeli: Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Teoksessa: Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino oy.163-176.

Skodvin A. 2004. Lapselle rajat. Jyväskylä: Gummerus KIRJAPAINO Oy.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen osallisuus. 30.12.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus#otsikko1>Luettu: 13.3.2017.

Turja L. 2010. Artikkel: Lapset osallisina- kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa. Turja L & Fonsén L.2010. Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatusry.30-47.

Turja L.&Vuorisalo M. 2017. Artikkel: Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa: Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino oy. (36-55.)

Unicef.1989. YK:n yleissopimus LAPSEN OIKEUKSISTA. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf. Luettu:12.9.2017.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf .Luettu:11.9.2017.

Venninen T., Leinonen J. & Ojala M.2010.”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi” Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. VKK-Metro. http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf .Luettu:12.9.2017.

Viljamaa J. 2014. Kuka täällä oikein määrää. Lapsiperheen kasvatuskirja. Juva: Bookwel Oy.

Virkki P. 2015. Väitöskirja. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf. Luettu 12.9:2017.

9 LIITTEET

Liite 1. Videointilupakysely perheille.

Hei huoltajat,

Olen Sivi Alanen ja opiskelen Tampereen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Olen työskennellyt Kuusimäessä useita vuosia kasvattajana ja tällä hetkellä olen opintovapaalla. Teen opinnäytetyön aiheesta lapsen osallisuus ja aikuisen rooli päivähoiton hoitotilanteissa.

Tarkoituksena on selvittää, miten lapsen osallisuus näkyy käytännössä tarkasteltaessa päivittäisiä hoitotilanteita. Hoitotilanteilla tarkoitetaan ruokailu, pukemis- ja riisumis- sekä lepotilanteita. Tarkoituksena on myös selvittää aikuisen roolia osana lapsen osallisuuden toteutumista.

Aineiston aion kerätä videoimalla päivittäistä arkea lapsenne päiväkotiryhmässä. Videointia on tarkoitus tehdä syksyn ja talven 2017 aikana. Saatua aineistoa käsittelen ainoastaan minä ja aineistoa käytetään vain tässä opinnäytetyössä. Mitään tunnistettavia elementtejä ei lapsestanne tuoda esiin. Aineisto hävitetään työn valmistumisen jälkeen.

Pyydän nyt teiltä huoltajat suostumusta lapsen videoimiseen.

Jos heräsi kysymyksiä, voitte ottaa yhteyttä! Kiitos jo etukäteen vastauksesta.

Terveisin Sivi Alanen sivi.alanen@soc.tamk.fi

Palautettava osio

Lastani _____

Saa videoida päiväkotipäivän aikana _____

Ei saa videoida päiväkotipäivän aikana _____

Päiväys _____ Huoltajan allekirjoitus _____

PALAUTUS _____ MENNESSÄ

Liite 2. Kasvattajien teemahaastattelunrunko.

Kuka olet ja kuinka kauan olet työskennellyt täällä?

Mitä on mielestäsi lapsen osallisuus päiväkodissa?

-miten näkyy pukemis-, riisumis -ja lepoaika-tilanteissa?

Millainen on aikuisen rooli edellä mainituissa tilanteissa?

-miten aikuinen voi mahdollistaa/estää lapsen osallisuuden?

-onko ed. mainituissa tilanteissa jotain, mistä vain aikuinen päättää?

Mitä haluaisit kehittää itsessäsi lapsen osallisuuden näkökulmasta?

Muuta sanottavaa?